

Grensoverschrijdend gedrag, cluster4 school, agressie,
getrapte time-out, achtervang

2012

Van klas naar achtervang

M.A.A. Goverde
Leerkracht de Koperakker,
Rijsbergen

Fontys Opleidingscentrum Speciale
Onderwijszorg
Master SEN Specialist Cluster 4 in
gedragsproblemen en
psychiatrische stoornissen

Studentnummer: 2059540

Opleidingsdocent: Do Quekel
Lesplaats: Etten-leur
Juni 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Inleiding	6
1 Aanleiding en probleemstelling	7
1.1 De aanleiding	7
1.2 De verlegenheidsituatie	8
1.3 De onderzoeksvraag	8
1.4 De deelvragen	8
1.5 De gewenste en tevredenheidsituatie	8
2 Theoretische onderbouwing	10
2.1 Hoe bepaal je grensoverschrijdend gedrag?	10
2.2 Wat zegt de literatuur over grensoverschrijdend gedrag van kinderen?	10
2.3 Hoe toont agressie zich in de klas?	12
2.4 Hoe ga je om met grensoverschrijdend gedrag op school	13
2.5 Hoe wordt er omgegaan met grensoverschrijdend gedrag op andere scholen?	14
2.5.1 Lekker in je vel schema	14
2.5.2 Getrapte time-out	14
2.6 Wat heeft de school en de leerkracht nodig om leerlingen met grensoverschrijdend gedrag goed te begeleiden?	15
2.6.1 Preventie in de klas	16
2.6.2 Gebruik achtervang Koperakker 2011 – 2012	16
3 Onderzoeksmethodologie	17
3.1 Opbouw van het onderzoek	17
3.2 Literatuuronderzoek	17
3.3 Actieonderzoek	17
3.4 Ongestructureerde observatie	17
3.5 Open interview	18
3.6 Documentanalyse	18

3.7	Critical friends en werken met deskundigen en collega's	18
3.8	Betrouwbaarheid.....	19
3.9	Validiteit	19
3.10	Triangulatie.....	19
3.11	Ethiek.....	19
3.12	Betrokkenen bij het onderzoek	20
4	Data analyse	21
4.1	Ongestructureerde observatie en open interview.....	21
4.2	Documentanalyse.....	23
4.2.1	Hoe vaak wordt de achtervang gebruikt?	23
4.2.2	Overleg met collega's.....	28
5	Conclusie en analyse	30
5.1	Antwoorden op de deelvragen	30
5.1.1	Deelvraag 1: Hoe bepaal je grensoverschrijdend gedrag?	30
5.1.2	Deelvraag 2: Wat zegt de literatuur over grensoverschrijdend gedrag van kinderen en hoe je hiermee omgaat op school?	30
5.1.3	Deelvraag 3: Wat heeft de school en de leerkracht nodig om leerlingen met grensoverschrijdend gedrag goed te begeleiden en wat zijn de stappen die in de klas kunnen worden genomen voordat de kinderen naar de achtervang gaan en hoe vaak wordt deze achtervang gebruikt?.....	31
5.2	Antwoorden op de onderzoeksvraag	33
5.3	Conclusie en aanbevelingen	34
6	Reflectie	35
	Literatuurlijst.....	36
	Geraadpleegde websites:	37
	Bijlagen	38
	Bijlage 1: Uitleg PAD programma Koperakker	38
	Bijlage 2: Werkbezoek PI de Hondenberg 25 januari 2012	39
	Bijlage 3: Schema 'Pedagogische en disciplinaire maatregelen' - P.I. School Hondenberg (Juni 2011).....	40

Bijlage 4: Handelingswijze ‘Pedagogische en disciplinaire maatregelen’	43
Bijlage 5: Getrapte Time-out (Quekel, 2012).....	48
Bijlage 6: Time-out protocol Koperakker	49
Bijlage 7: Uitleg time-out protocol.....	60
Bijlage 8: Gebruik achtervang.....	62
Bijlage 9: Grensoverschrijdend gedrag dat de leerlingen laten zien	65
Bijlage 10: Tabel grensoverschrijdend gedrag	66
Bijlage 11: Getrapte Time-out aangepast op de Koperakker	67

Samenvatting

In dit onderzoek heb ik, Marloes Goverde (Leerkracht op Cluster 4 school de Koperakker), antwoord gezocht op mijn onderzoeksvraag:

Hoe kan de achtervang op REC4 school de Koperakker ingezet worden om leerlingen zo kort mogelijk uit de klas te halen en zo snel mogelijk weer aan hun schoolwerk te krijgen?

Om mijn onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik gebruik gemaakt van een aantal deelvragen. Om de deelvragen en uiteindelijk mijn onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik gekozen om gebruik te maken van een actieonderzoek. Ik heb daarin gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en verschillende dataverzamelingsinstrumenten (observatie, interview, documentanalyse, overleg met collega's).

Uit het onderzoek blijkt dat de leerlingen op de Koperakker regelmatig grensoverschrijdend gedrag laten zien. Ook blijkt dat het voor leerlingen niet altijd duidelijk is wat grensoverschrijdend gedrag is en welke consequenties daarop volgen en dat het voor leerkrachten niet altijd helder is wat de eenduidigheid in aanpak schoolbreed is. Die duidelijkheid kan gegeven worden door de opeenvolgende stappen met de consequenties bij grensoverschrijdend gedrag te verduidelijken in de zogenaamde getrapte time-out methode. Zo wordt het voor alle leerkrachten en alle leerlingen helder wat grensoverschrijdend gedrag is en welke consequentie daarop volgt (zie voor de concrete invulling bijlage 11). Zo kan voorkomen worden dat leerlingen te vaak/te snel naar de achtervang worden gestuurd.

Middels een Koperakker protocol, gemaakt door de werkgroep achtervang, is duidelijk welke stappen er binnen de achtervang worden gezet om een leerling met ernstig grensoverschrijdend gedrag zo snel mogelijk rustig te krijgen, zodat het kind terug kan naar de lessituatie. Is dit niet mogelijk is binnen een korte periode, dan wordt met de leerkracht afgesproken wat er aan lesstof binnen de achtervang gemaakt gaat worden. Het voortzetten van de achtervang op deze manier is zeer wenselijk. Het is wel belangrijk dat, bij goedkeuring van het Koperakker protocol door de CVB en het team, dit protocol wordt nageleefd in de hele school en de afgesproken regels en afspraken eenduidig worden toegepast.

In mijn onderzoek heb ik de getrapte time-out methode toegepast op de Koperakker. Wenselijk zou zijn als deze getrapte time-out of een vergelijkbare methode waarin staat bij welk gedrag, welke consequenties gelden, uitgetoetst zou worden in alle klassen.

Inleiding

Voor u ligt het meesteronderzoek dat ik heb gemaakt voor de Master SEN¹ opleiding Specialist Cluster 4 in gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen.

Ik ben Marloes Goverde en ik ben 25 jaar. Ik ben sinds januari 2009 werkzaam als leerkracht op de Koperakker in Rijsbergen. Daarvoor heb ik een halfjaar gewerkt op het Kristal en SBO² Westerhage in Breda. De Koperakker en het Kristal zijn beide Cluster 4 scholen³. Vanaf het begin van de Pabo heeft het speciaal onderwijs mijn interesse.

Ik werk momenteel in een kleutergroep in samenwerking met het MKD⁴. Dit doe ik voor het derde schooljaar. Daarvoor heb ik een jaar in de middenbouw gewerkt. Ik vind het een echte uitdaging om te werken met kinderen met gedrags- en psychiatrische problemen. Het bieden van onderwijs aan deze kinderen doe ik voornamelijk op gevoel en vanuit mijn eigen inzichten, waarden en normen. De problemen waar deze kinderen mee kampen vind ik erg interessant. Ik heb een aantal cursussen gevolgd om meer kennis te vergaren over deze doelgroep. De kans om binnen mijn huidige baan deze masteropleiding te volgen heb ik dan ook met beide handen aangegrepen, zodat ik meer kennis kan toepassen in mijn handelen voor de klas.

Dit onderzoek vraagt om een onderzoekende houding van mij als leerkracht. Ik ga leren om verantwoord onderzoek te doen en dit te beschrijven op een zakelijke, heldere manier. Ook zal ik kritisch gaan bestuderen welke literatuur past bij mijn onderzoek en hoe ik de literatuur in de praktijk kan brengen.

Door dit onderzoek hoop ik meer kennis te vergaren over grensoverschrijdend gedrag en hoe hiermee om te gaan. Daarnaast zou ik graag mijn kennis delen met andere leerkrachten en een adviserende rol spelen binnen de Koperakker.

¹ Master SEN: Master Special Education Needs

² SBO: Speciaal Basis Onderwijs

³ Scholen voor kinderen met ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische problemen en voor kinderen verbonden aan pedologische instituten

⁴ MKD: Multidisciplinair Kinder Dagverblijf

1 Aanleiding en probleemstelling

1.1 De aanleiding

De Koperakker is een Speciaal onderwijs school (SO) van het Regionaal Expertisecentrum Cluster 4 (REC4) in Rijsbergen. Alle REC4 scholen in West-Brabant vallen onder het bevoegd gezag van de Stichting speciaal onderwijs REC4 West-Brabant/Zeeland: Het Driespan. Het Driespan is sinds januari 2012 samengegaan met Saltho Onderwijs (Oost-Brabant) onderdeel is van De Koraalgroep. (Schoolplan 2011-2015)

Op de Koperakker zitten leerlingen in de leeftijd van 4 tot en met 13 jaar, waarbij sprake is van psychiatrische- en of gedragsproblematiek zoals: Autisme Spectrum Stoornis (ASS), aandachts-tekortstoornissen (ADHD), (oppositieële) gedragsstoornissen, depressieve stoornissen, angststoornissen, relationele problemen, problemen door misbruik of verwaarlozing.

Op de Koperakker zijn twee verschillende groepen leerlingen. De eerste groep bestaat uit externe leerlingen. Dit zijn leerlingen met een REC4-beschikking die wordt afgegeven door de Commissie van Indicatiestelling. Daarnaast geeft de Koperakker onderwijs aan residentiële plaatsingleerlingen, die gedurende de behandeling bij JUZT⁵ of Kempenhaege geplaatst worden op het terrein, dit zijn de interne leerlingen.

Door het management van de Koperakker is in het schooljaar 2010-2011 geconstateerd dat de manier van handelen van het onderwijzende en ondersteunend personeel niet in alle gevallen toereikend is. Bij grensoverschrijdend en ongewenst gedrag in de klas of in vrije situaties zijn in die periode twee maatregelen ingevoerd. Beide maatregelen hebben echter niet geleid tot het gewenste resultaat. Integendeel, het zorgt ervoor dat de intern begeleiders en het management niet meer aan hun eigen werkzaamheden toekomen vanwege het opvangen van kinderen of de overlast binnen de school. Ook is er geen registratie, geen vaste persoon, geen eenduidige aanpak en worden er geen consequenties aan de crisisopvang verbonden.

De leerlingen die niet meer te handhaven zijn in de klas worden als eerste stap op de gang gezet om rustig te worden. Dit heeft regelmatig voor veel overlast gezorgd binnen de school wanneer meerdere kinderen van verschillende klassen tegelijkertijd op de gang gezet worden. De tweede stap is dat kinderen naar de achtervang gaan. De achtervang is geregeld door de intern begeleiders en het management. Er is geen speciale ruimte voor deze crisisopvang en daardoor zitten de kinderen vaak in gesprek- of werkkamers.

In augustus 2011 is de situatie al sterk verbeterd door het aanstellen van een achtervangmedewerker en het creëren van een prikkelarme, achtervangruimte binnen de school. Ook is er een werkgroep gestart. De Werkgroep Achtervang Koperakker houdt zich bezig met het opstellen van een Koperakker-protocol aan de hand van het algemene Driespan-protocol. De werkgroep bestaat uit de teamleider, de gedragswetenschapper, de achtervangmedewerker, een klassenassistent en mijzelf. Binnen deze groep worden inhoudelijk afspraken gemaakt over het gebruik van de achtervang en preventieve maatregelen.

⁵ Juzt is een jeugdzorgaanbieder en is per 1 januari 2012 ontstaan uit de samenvoeging van Tender en De Zuidwester.

1.2 De verlegenheidsituatie

Vanuit het management is de vraag gekomen of ik mijn onderzoek wil doen over de achtervang en het gebruik ervan.

In de eerste acht weken na de zomervakantie is naar voren gekomen dat er veel leerlingen om onduidelijke redenen naar de achtervang worden gestuurd. Ook worden er in de klas zelf weinig stappen ondernomen en wordt er weinig aandacht besteed aan gewenst gedrag en ongewenst gedrag in de klas en in vrije situaties. Er zijn momenten dat er 8 leerlingen tegelijk in de achtervang ruimte aanwezig zijn zonder een duidelijke reden. De achtervang medewerker heeft hierdoor te weinig tijd om de kinderen goed te begeleiden. En de tijd dat de leerlingen in de achtervang ruimte aanwezig zijn is te lang.

De situatie rondom het begeleiden van leerlingen met grensoverschrijdend gedrag blijkt op onze school nog niet onder controle te zijn en zorgt bijna dagelijks voor problemen.

1.3 De onderzoeksvraag

Met het onderzoek wil ik gaan bereiken dat de focus weer zo snel mogelijk terug gaat naar de lesstof zodat die centraal blijft staan en niet het onaangepaste gedrag. Omdat de leerlingen regelmatig en voor een te lange tijd in de achtervangruimte zitten missen ze nu teveel lesstof. En de Koperakker is toch in de eerste plaats een school. Cluster 4 leerlingen hebben wel hulp nodig bij het oefenen van het vertonen van gewenst gedrag. Ook daar zal aandacht voor moeten zijn en de crisisopvang kan daar een schakel in zijn.

Mijn onderzoeksvraag formuleer ik als volgt:

Hoe kan de achtervang op REC4 school de Koperakker ingezet worden om leerlingen zo kort mogelijk uit de klas te halen en zo snel mogelijk weer aan hun schoolwerk te krijgen?

1.4 De deelvragen

Om mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden maak ik gebruik van de volgende deelvragen:

1. Wat wordt op De Koperakker verstaan onder grensoverschrijdend gedrag?
2. Wat zegt de literatuur over grensoverschrijdend gedrag van kinderen en hoe je hiermee omgaat op school?
3. Wat heeft de school en de leerkracht nodig om leerlingen met grensoverschrijdend gedrag goed te begeleiden en wat zijn de stappen die in de klas kunnen worden genomen voordat de kinderen naar de achtervang gaan en hoe vaak wordt deze achtervang gebruikt?

1.5 De gewenste en tevredenheidsituatie

De gewenste situatie is dat de leerkrachten meer handvatten hebben om beter om te gaan met grensoverschrijdend gedrag van leerlingen binnen de onderwijssituatie of om het gedrag te herkennen en voor te zijn voordat het escaleert.

Leerlingen die grensoverschrijdend gedrag laten zien dat niet binnen de onderwijssituatie te handhaven en te hanteren is gaan voor een korte tijd naar de achtervangruimte.

Ik ben tevreden als duidelijk is welk gedrag binnen de klas hanteerbaar moet zijn en als leerkrachten volgens bepaalde regels handelen ten aanzien van het gebruik van de achtervang. En ook als beter voorkomen kan worden dat de kinderen lesstof in de klas missen terwijl zij in de achtervang zitten

2 Theoretische onderbouwing

2.1 Hoe bepaal je grensoverschrijdend gedrag?

De Koperakker biedt onderwijs aan leerlingen met een gedragsmatige onderwijsbeperking. In de schoolgids van De Koperakker 2011-2012 wordt gedrag grensoverschrijdend genoemd als het gedrag een bedreiging is voor de persoon zelf, voor anderen of de nabije omgeving (schoolgids Koperakker 2011-2012)

Ik vind dat ook terug in de literatuur. Als richtlijn kan aangehouden worden dat gedrag een grens over gaat als het beschadigend of bedreigend is voor de persoon zelf of zijn omgeving of als de leer- en werksituatie onhoudbaar wordt (Van der Wolf&Van Beukering, 2011) Het bepalen wanneer gedrag een grens overgaat, is vaak een subjectieve beoordeling die persoonlijk is. Exacte grenzen zijn hierin nauwelijks te bepalen. Ook andere literatuur geeft aan dat de verschillen in normen en waarden van de beoordelende mensen zelf altijd meespelen. Ebskamp beschrijft, dat iedereen vanuit zijn of haar eigen normen en waarden het eigen gedrag reguleert en het gedrag van anderen beoordeeld of beïnvloed. Mensen handelen en denken vaak intuïtief over goed en fout. Een professionele houding vraagt om bewustwording van die eigen normen en waarden, het ervaren van morele dilemma's en de afweging van keuzemogelijkheden. Dat leidt tot het kunnen verantwoorden van de manier van handelen. Een professional heeft inzicht in de eigen morele waarden, kan zich inleven in de moraal van een ander en heeft respect voor die ander. (Ebskamp et al, 2007).

Samengevat betekent dit dat de leerkrachten zelf erg belangrijk zijn. Dit omdat ze uitgaan van eigen normen en waarden en omdat het voor kinderen nodig is dat zij die normen en waarden duidelijk, consequent en consistent doorgevoerd krijgen om te leren wat de grens is (en dus beter weten wanneer ze die grens overschrijden.)

2.2 Wat zegt de literatuur over grensoverschrijdend gedrag van kinderen?

Hetzelfde fenomeen komt ook terug in het beschrijven van grensoverschrijdend gedrag. Van der Ploeg (2007) beschrijft drie verschillende aanduidingen van probleemgedrag bij kinderen: afwijkend, onaangepast en psychisch ongezond gedrag. Afwijkend gedrag is gedrag dat afwijkt van het normale gedrag. Dit is voor van der Ploeg (2007) een discussiepunt, want wat is normaal gedrag? Ieder mens heeft andere normen en waarden en bekijkt dit anders.

Grensoverschrijdend gedrag hangt dus samen met de normen en waarden van de groep waar je je in bevindt. Onaangepast gedrag is altijd probleemgedrag. Psychisch ongezond gedrag komt voor wanneer het bij kinderen ontbreekt aan sociale relaties, het ontberen van een eigen identiteit, het onvermogen om met problemen om te gaan, het hebben van stressvolle omstandigheden en het niet kunnen relativiseren. Wanneer meer dan één kenmerk voorkomt is dat ook psychisch ongezond gedrag, probleemgedrag dat vraagt om hulp. (Van der Ploeg, 2007)

Delfos (2010) spreekt over twee verschillende soorten probleemgedrag: externaliserend en internaliserend. Externaliserend probleemgedrag is een naar buiten gerichte, agressieve

problematiek. De tegenpool is internaliserend probleemgedrag, wat een naar binnen gerichte problematiek is waarbij angst centraal staat.

Op de Koperakker zitten veelal leerlingen die externaliserend probleemgedrag laten zien. Delfos (2010) schrijft verder nog dat kinderen met deze geëxternaliseerde vorm van probleemgedrag acting-out gedrag laten zien. Een dergelijk kind heeft een gebrek aan zelfcontrole en stelt zich actief naar de omgeving op, waardoor het geregeld met de omgeving in conflict komt. Dit gedrag kan irritatie en afwijzing oproepen. Antisociale gedragingen spelen een belangrijke rol bij het geëxternaliseerd gedragsmoeilijke kind. Er worden twee soorten antisociaal gedrag onderscheiden: oneerlijkheid en agressie. Onder oneerlijkheid valt volgens Delfos liegen, stelen en vals spelen. Agressiviteit kan zowel tegen mensen, tegen dieren of tegen voorwerpen gericht zijn. Onder agressie valt ook vandalisme en brandstichting. (Delfos, 2010)

Verhulst (2008) beschrijft dat in de kinder- en jeugdpsychiatrie de term externaliserend gedrag gebruikt wordt voor al het gedrag dat een probleem vormt voor de omgeving. Hieronder vallen bij kinderen vaak de gedragsstoornissen (ODD, CD) en ADHD. Antisociaal en oppositioneel gedrag wordt in de DSM-IV beschreven met de term ‘disruptive behavior disorders’⁶.

Bij de antisociale gedragsstoornis gaat het om gedrag waarmee fundamentele rechten van de ander worden overtreden. Dit kan gaan om materiële zaken zoals stelen, brandstichten of vandalisme of om fysieke agressie zoals gewelddadig gedrag. Ook kan het gaan om antisociaal gedrag. Hiermee wordt het overtreden van normen en regels bedoeld, zoals liegen, spijbelen en weglopen. Bij oppositioneel gedrag gaat het vaak om het verbaal en fysiek verzetten tegen het gezag van ouders, leerkrachten of andere volwassenen.

Herbert (1999) benoemt dat kinderen met ernstige gedragsstoornissen niet meer in staat zijn om gehoor te geven aan de regels en gedragscodes die op verschillende niveaus van de samenleving gehanteerd worden. De progressie van gedragsproblemen onderscheidt hij in twee patronen. De ‘vroege starter’ en de ‘late starter’. Bij de vroegere starter zien we al op jonge leeftijd oppositioneel opstandige stoornissen die zich eerst tot agressieve en niet-agressieve symptomen ontwikkelen en later in de adolescentie leeftijd tot ernstiger gedrag leiden.

Bij de latere starter ontwikkelen de symptomen van een gedragsstoornis zich na een relatief normale voorgeschiedenis tijdens de adolescentie leeftijd.

Volgens Herbert (1999) is de prognose voor latere starters gunstiger dan voor vroege starters. Samenvattend kan ik zeggen dat de leerlingen op de Koperakker voornamelijk ‘vroege starters’ zijn, omdat alle externe leerlingen een diagnose van een gedragsstoornis hebben vanuit de DSM-IV, die ze op basisschoollleeftijd (vanaf 4 jaar) hebben verkregen. En ook een groot deel van de interne leerlingen heeft een gediagnosticeerde gedragsstoornis

⁶ Een disruptieve gedragsstoornis is een overkoepelende term voor ODD en CD met drie groepen gedragsverschijnselen. Namelijk oppositioneel, agressief en antisociaal gedrag.

Samengevat zie je op de Koperakker veel leerlingen met externaliserend gedrag. Deze kinderen laten onaangepast en afwijkend gedrag zien dat vaak te classificeren valt binnen een antisociale gedragsstoornis. Dit betekent dat ze slecht zijn in het aangaan van sociale relaties en moeite hebben met zich aanpassen aan de regels, normen en waarden die gelden op school.

2.3 Hoe toont agressie zich in de klas?

Het is moeilijk om een eenduidige omschrijving te geven van agressie of agressief gedrag. Hetzelfde gedrag van een kind kan door de ene leerkracht als brutaal en bedreigend worden uitgelegd, terwijl een andere leerkracht vindt dat dit opkomen voor zichzelf is. (Jeninga, 2007) Agressieve kinderen ondervinden weinig populariteit in de klas (Van der Ploeg, 1997) ze zijn over het algemeen niet geliefd bij hun klasgenoten. Vaak laten klasgenoten deze kinderen uit angst voor hun agressie meespelen. Kinderen met agressief gedrag laten duidelijk een tekort aan sociale vaardigheden zien (Delfos, 2010) Zij hebben vaak maar één manier geleerd om zichzelf te handhaven in hun gedrag of om conflicten op te lossen: 'erop los slaan'. Ook is hun empathisch vermogen zwak ontwikkeld. Deze kinderen kunnen zich moeilijk inleven in wat anderen voelen, denken en willen. Ze kunnen alleen redeneren vanuit hun eigen perspectief en zien niet hun eigen aandeel in een conflict. (Delfos, 2010)

Agressie bestaat volgens Matthys (2007) uit drie verschillende vormen: fysiek, verbaal en relationeel agressief gedrag.

Met fysieke agressie wordt agressie bedoeld die zich fysiek uit, zoals schoppen, slaan, vechten, knijpen en dergelijke. Verbale agressie kenmerkt zich door (uit)schelden, kwetsen, vernederen, bedreigen en pesten (openlijk). (Verhulst, Verheij & Ferdinand, 2007)

Verbale agressie kan zich ook uiten in een passieve vorm (heimelijk).

Passieve agressie betekent volgens Matthys (2012) dat het kind niet luistert naar wat is gevraagd wordt en gewoon doorgaat met waar het kind mee bezig is of de opdracht expres fout of zeer vertraagd uitvoert, zodat het een volgende keer niet meer gevraagd wordt. Ook liegen en stelen zijn vormen van passieve agressie.

Relationele agressie gaat om het buitensluiten van anderen, roddelen en het verspreiden van geruchten. Op de Koperakker komt vooral fysieke en verbale agressie voor.

Agressie kan verder uiteen gehaald worden in proactieve- en reactieve agressie (Dodge, 1991; Vitiello, Stoff, 1997 in Verhulst, Verheij & Ferdinand, 2007) Onder proactieve agressie wordt verstaan dat een kind vooraf erover nadenkt en op een berekende manier agressief gedrag gebruikt om zijn doel te bereiken. Blair (2004) noemt dat ook wel instrumentele agressie of de p-akkers. Reactieve agressie komt voort uit frustratie en gebeurt impulsief als reactie op een frustratie, waardoor een kind boos of vijandig kan reageren. Ze noemen dat ook wel de r-akkers. Verreweg de grootste groep kinderen met agressieproblematiek valt onder de r-akkers. (Delfos, 2010)

Volgens Jeninga (2007) valt agressief gedrag vaak samen met andere problemen zoals angst of slechte schoolprestaties. Er zijn kinderen die vanuit angst, agressief gedrag laten zien: aanval is de beste verdediging. Ook andersom wordt gezien dat agressie kan leiden tot angst. Kinderen die hun agressie moeten onderdrukken, omdat zij anders fors gestraft gaan worden

(door bv. ouders) Het uiten van agressie wordt zo geblokkeerd en de kans is daardoor groot de deze kinderen het internaliseren. Kinderen die externaliserend agressief gedrag laten zien, hebben vaak een negatief zelfbeeld. (Delfos, 2010) Dit wordt verergerd doordat leerkrachten en klasgenoten negatief op hen reageren. Leerkrachten ervaren agressieve leerlingen als ongeïnteresseerd in de leerstof en storend voor het klassenklimaat. (Jeninga, 2007)

Ik herken op de Koperakker dat er meerdere leerlingen zitten die externaliserend agressief gedrag laten zien dat storend is voor andere leerlingen en het klassenklimaat. Veel van deze leerlingen hebben een beperking in de sociale ontwikkeling en problemen in de thuissituatie en weten geen andere manier van reageren op sociale situaties.

2.4 Hoe ga je om met grensoverschrijdend gedrag op school

Het blijkt belangrijk om duidelijk de normen en waarden aan te geven zodat het voor leerlingen helder is wat de grens is. (zie 2.1 en 2.2) Het omgaan met grensoverschrijdend gedrag vraagt op een Cluster 4 school om een professionele houding van de leerkracht. Het is namelijk een gegeven van de kinderen, waar ze extra hulp bij nodig hebben.

Kinderen met forse sociale en emotionele gedragsproblematiek, die tot uiting komt in antisociaal en agressief gedrag worden voor een deel geholpen door duidelijke verwachtingen en een consequente aanpak in school. Daarnaast is het van belang dat er in de aanpak gewerkt wordt aan de ontwikkeling van inzicht in en bewustwording van het eigen gedrag. (Jeninga, 2007) De Koperakker hanteert daarvoor het Programma Alternatieve Denkstrategieën (PAD⁷). Dit is een klassikaal interventieprogramma, dat gericht is op de pro sociale ontwikkeling.(bijlage 1)

Jeninga (2007) benoemt verder nog dat een goede band met de leerkracht een belangrijke voorwaarde is om het gedrag te kunnen veranderen. Dit kan de leerkracht doen door betrokkenheid en bezorgdheid te tonen en door het bieden van goede sociaal-emotionele ondersteuning die aansluit op de behoeften van de leerling. Ook is het belangrijk dat er realistische doelen worden gesteld en er een goede communicatie is. Op de Koperakker is dit belangrijk doordat de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen anders verloopt dan op een reguliere basisschool. De leerlingen hebben extra hulp en begeleiding nodig om vaardigheden te ontwikkelen en hun gedrag te leren reguleren. In de schoolgids van de Koperakker staat ook vermeld dat empathie erg belangrijk is in de omgang met de leerlingen. Ook staat vermeld dat de sociale interacties geleid worden wanneer dit nodig blijkt.

Velderman beschrijft in Van der Wolf & Beukering (2011) dat time-out een maatregel is die bedoeld is om ongewenst gedrag te verminderen door de leerling tijdelijk uit te sluiten van de leeractiviteit en daardoor van aandacht'

Naast het begrip time-out spreekt Velderman (2011) ook van het begrip 'switch'. Hiermee bedoelt hij een maatregel om ongewenst gedrag te verminderen, door de leerling elders in de school een kans te geven om buiten de reguliere klassensituatie te herstellen. Er wordt gesteld dat bij terugkeer in de klas leraar en leerling samen op zoek gaan naar afstemming van

⁷ vertaling van het PATHS curriculum door Greenberg, Kusche, Calderon & Gustafson uit 1987

gedrag, waarna deelname aan de klassensituatie wordt gecontinueerd. Op de Koperakker wordt dit ook gebruikt om het ongewenste gedrag van kinderen te verminderen. De kinderen gaan dan voor een korte periode naar een andere klas of naar de achtervangruimte. (zie hoofdstuk 2.6.2)

Jeninga (2007) benoemt time-out ook als een manier van het verminderen van ongewenst gedrag. Hij bedoelt daarmee ‘een leerling uit een negatief versterkende situatie plaatsen’ (blz. 113). Als handelingswijze geeft hij aan dat de leerkracht zo weinig mogelijk emotie moet laten zien wanneer hij of zij geïrriteerd is en een kind de klas uit moet. Het is ook goed als de leerkracht vraagt om collegiale consultatie, voornamelijk bij fysiek moeten ingrijpen. Op de Koperakker volgen alle leerkrachten de cursus omgaan met Dreigend en Destructief Gedrag (DDG). In deze cursus leren alle collega’s om te gaan met dreigend en destructief gedrag, krijgen ze theorie aangeboden over het gebruik van het crisisontwikkelingsmodel⁸ en bestaan er bijeenkomsten uit intervisie. Ook krijgen alle collega’s praktijkles, waarin manieren worden aangeleerd om fysiek in te grijpen. Doordat het gehele team deze cursus heeft gevolgd, is er een eenduidige aanpak mogelijk en beschikt iedereen over dezelfde kennis.

2.5 Hoe wordt er omgegaan met grensoverschrijdend gedrag op andere scholen?

2.5.1 Lekker in je vel schema.

Op 25 januari 2012 zijn er vier leden van de werkgroep achtervang naar PI de Hondsborg gegaan voor een rondleiding op deze school en om ervaringen uit te wisselen met de achtervangmedewerker van deze school. (Bijlage 2) Op PI school de Hondsborg werken ze met een schema ‘Pedagogische en disciplinaire maatregelen’ (Bijlage 3) en een handelingswijzer die hierbij hoort. (Bijlage 4). Naar leerlingen wordt dit uitgelegd als het ‘lekker in je vel’ schema. Hierin staat het grensoverschrijdende gedrag dat de kinderen laten zien, daarachter staat uitgeschreven met voorbeelden, de maatregelen die worden genomen bij dit gedrag en wie de verantwoordelijkheid heeft en de communicatie regelt. Dit is onderverdeeld in storend gedrag en agressief gedrag. Ook is alles in kleuren aangegeven. Dit schema zou voor de Koperakker ook erg bruikbaar zijn. Hierdoor is het voor iedereen duidelijk wie, wat moet doen, in welke situatie en wat daar voor nodig is.

2.5.2 Getrapte time-out

Volgens Jeninga (2007) is het belangrijk dat elke leerling weet welke consequenties er volgen op een overtreding. Het is noodzakelijk dat de leerkracht consequent omgaat met de regels en niet voor bepaalde leerlingen uitzonderingen gaat maken.

Tijdens een begeleidingsgesprek met mijn opleidingsdocente heeft zij mij verteld over de methodiek van de getrapte time-out (Quekel, 2012, in druk). (Bijlage 3) In deze getrapte time-out staan vijf opeenvolgende stappen van time-out beschreven. Bij al deze time-out stappen staat het bijbehorende ongewenste gedrag dat de kinderen laten zien beschreven. Van ‘mild’ grensoverschrijdend gedrag zoals een ander storen; een grote mond hebben of commentaar, tot aan ernstig grensoverschrijdend gedrag zoals: intimidatie, bedreiging en fysiek geweld.

⁸ In dit model zijn verschillende stadia beschreven die een crisis kan doorlopen. Wanneer een crisis zich ontwikkelt, worden verschillende fases doorlopen, waarin een aantal vaste patronen te ontdekken zijn.

Het schoolteam zelf maakt vooraf die gradatie in ernst. In de kolom daarnaast staat wat de consequentie/straf is die op de time out staat, waar de time out wordt uitgevoerd, wie de regie in handen heeft, hoe de terugkeer naar de klas is geregeld. (Ook dit wordt vooraf door het team zelf bepaald.)

Deze getrapte time out wordt met leerlingen besproken. Zo weten zij wat ongewenst gedrag is en hoe ze weer terug kunnen keren naar de klas. Het wordt daarmee zowel voor leerkrachten als voor leerlingen een veel meer voorspelbaar geheel. In elke fase neemt de leerling het eigen werk mee, om daaraan te werken na afkoelen en overdenken. In de eerste 4 fases kan een leerling zonder extra maatregel terugkeren naar de eigen klas. De eis is wel dat het gemiste schoolwerk wordt ingehaald. Pas in fase 5 gaat een leerling naar de achtervang. Daar is de leerling verplicht een gesprek te voeren met de achtervangmedewerker om samen te achterhalen wat de trigger van het conflict is geweest, en om een plannetje op te stellen hoe de leerling in een volgende situatie handiger om kan gaan met deze trigger. Dit plan wordt met de groepsleerkracht besproken en is een voorwaarde om weer terug te kunnen gaan naar de klas. Het plan wordt met de leerling en de groepsleerkracht met de crisisopvangmedewerker geëvalueerd en heeft een korte looptijd (1 à 2 weken). Zo kun de leerling leren van een conflict. Deze getrapte time out wordt gekoppeld aan het werken met gekleurde kaarten, wat voor de leerling, maar ook voor alle anderen visueel maakt in welke time out fase de leerling zit en wat de bedoeling is.

Zoals de getrapte time-out laat zien kan niet al het probleemgedrag met een time-out in de eigen klas of bij een collega (interne time-out) worden opgelost. Op gedragingen die de grens over gaan van normen en waarden, zoals intimidatie, ernstig verbaal of fysiek geweld, bedreigingen, volgt een crisisopvang elders in school (externe time-out). De leerling wordt opgehaald door een begeleider of gebracht door de leerkracht.

In mijn onderzoek zoek ik uit welk probleemgedrag mijn collega's op de Koperakker vinden dat het meeste voorkomt en hoe je daarvan de ernst aangeeft. Ik maak een opklimmende trap van ernstig probleemgedrag in misdragingen. Mijn collega's bepalen wat voor De Koperakker weinig ernstig en heel ernstig is en welke maatregelen je daarvoor treft, zodat het voor kinderen en leerkrachten duidelijk is welke normen en waarden er op je school gehanteerd worden. De top 5 wordt dan de getrapte time-out van minst naar meest ernstig.

2.6 Wat heeft de school en de leerkracht nodig om leerlingen met grensoverschrijdend gedrag goed te begeleiden?

Volgens Verhulst (2008) wordt de sfeer op school bepaald door de fysieke omgeving, de organisatie van de school en de interacties met leerkrachten en medeleerlingen. Deze sfeer kan een beschermende invloed hebben op het voorkomen/verminderen van gedragsstoornissen. Een gezonde nadruk op schoolprestaties, voldoende aandacht van de leerkrachten voor het schoolwerk maar ook voor emotionele problemen van leerlingen, aanmoediging en waardering, voldoende nadruk op eigen verantwoordelijkheid en een goede

verzorgde en veilige omgeving op school, kunnen een positieve invloed hebben op de ontwikkeling en het functioneren van leerlingen (Verhulst, 2008).

Voor het onderzoek doe ik een ongestructureerde observatie in elke klas, wanneer de leerlingen afwezig zijn. Dit om een beeld te krijgen van de inrichting en eenduidigheid van de lokalen, die hoort bij de voorwaardenscheppende sfeer die op school aanwezig hoort te zijn.

2.6.1 Preventie in de klas

De basis van de meeste interventies ligt bij de leerkracht. Het grote voordeel voor leerkrachten is dat zij de leerlingen elke dag zien. De leerkrachten kennen de kinderen het beste en maken ze in verschillende omstandigheden gedurende de dag mee. Daarnaast biedt de grote hoeveelheid directe contacttijd veel gelegenheid tot handelen. Dit handelen, kan bestaan uit de gewone pedagogische middelen zoals het aangaan van de persoonlijke relatie, positieve en stimulerende aandacht geven. Maar ook humor, zelf het goede voorbeeld geven, ongewenst gedrag corrigeren en duidelijke grenzen aangeven. De situatie in een klas met leerlingen met sociaal-emotionele problematiek is vaak complex en onvoorspelbaar, waarbij de noodzaak van een goede basishouding extra aandacht vraagt. (Van der Wolf & Van Beukering, 2011).

2.6.2 Gebruik achtervang Koperakker 2011 – 2012

In augustus 2011 is op de Koperakker een achtervangruimte ingericht en is er een achtervangmedewerker aangesteld. De leerkracht kan naar eigen inschatting de hulp van deze medewerker inschakelen, waarbij het crisisontwikkelingsmodel als basis fungeert voor het te hanteren protocol. Hier wordt onderscheid gemaakt tussen een preventieve achtervang en een verplichte achtervang. De achtervangmedewerker treedt op als mediator tussen leerling en leerkracht. Zij biedt de leerling mentale en fysieke rust in een aparte ruimte en zorgt ervoor dat terugkeer naar de klassensituatie bewerkstelligd kan worden. Een evaluatie tussen leerling en leerkracht volgt meestal voordat de leerling terugkeert, zodat beiden zich kunnen uiten en afspraken kunnen maken voor de terugkeer in de klas. Beiden hebben gelegenheid gekregen de switch te maken, zoals Velderman dit noemt. (Van der Wolf & Beukering, 2011)

De werkgroep achtervang heeft een Koperakker protocol (zie bijlage 6) ontwikkeld vanuit het driespan protocol. Hierin staan de stappen die moeten worden genomen bij grensoverschrijdend gedrag in de klas en wanneer er maatregelen moeten worden genomen wanneer het gedrag niet meer ‘binnen school past’,

Het is onderverdeeld in 4 niveaus:

- Niveau 1 : preventieve maatregelen (algemeen en leerlingspecifiek)
- Niveau 2 : interne maatregelen
- Niveau 3 : schorsing
- Niveau 4 : verwijdering

(Uitleg van de niveaus in bijlage 7)

3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Opbouw van het onderzoek

In dit hoofdstuk beschrijf ik hoe mijn onderzoek is opgebouwd.

3.2 Literatuuronderzoek

Literatuuronderzoek maakt volgens Verhoeven deel uit van elk onderzoek. Voorafgaand aan het onderzoek is het volgens haar raadzaam om na te gaan of er al eerder onderzoek is gedaan naar dit onderwerp. (Verhoeven, (2011) blz. 151) Om dit na te gaan ben ik gaan kijken op HBO Kennisbank.

Ook beschrijft Verhoeven dat je verschillende soorten literatuur moet bestuderen.

(Verhoeven, (2011) blz. 151) Ik heb voor dit hoofdstuk meerdere boeken, beleidstukken (bv. Schoolplan Koperakker) en artikelen bestudeerd.

3.3 Actieonderzoek

Als praktijkonderzoek heb ik gekozen voor het actieonderzoek. Volgens Harinck is dit onderzoek een actieonderzoek op Meso-niveau: in de klas (Harinck, (2010), blz. 64). Ponte schrijft dat het actieonderzoek gericht is op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt. Ook schrijft ze dat bij een actieonderzoek leerlingen als een belangrijke bron van inspiratie worden gezien (Ponte (2002) blz. 22).

Harinck schrijft dat een actieonderzoek wordt omschreven als cyclisch. Daarmee wordt bedoeld dat het verloopt in opeenvolgende fases. Als een dergelijke cyclus is afgerond en de kennis is gebruikt om het eigen onderwijs naar een hoger niveau te tillen, worden er aanbevelingen gedaan. Die roepen weer nieuwe vragen op en zo kan er weer een nieuw onderzoek uitgevoerd gaan worden. Het gaat dus om een opeenvolging van kennis produceren en kennis toepassen. (Harinck, (2010) blz. 65) Verhoeven noemt het actieonderzoek een iteratief proces. Daarmee bedoelt ze dat het een interactief, emancipatorisch leerproces is voor de organisatie en de onderzoeker. Ik doe dat door steeds weer reflecteren en bij te stellen. (Verhoeven, (2011) blz. 158, 159)

3.4 Ongestructureerde observatie

Observatie is volgens Kallenberg een manier van informatie verzamelen over wat er wordt onderzocht. Vaak is observeren meer dan alleen kijken. Observatie is waarnemen met de bedoeling conclusies te trekken. (Kallenberg (2007) blz. 57)

Ponte benoemt dat bij een ongestructureerde observatie globaal wordt waargenomen hoe een verschijnsel zich voordoet. Er wordt wel waargenomen vanuit een bepaalde vraag en met een bepaald doel, maar wat wordt geobserveerd is niet exact omschreven. De gegevens die een ongestructureerde observatie oplevert, bestaan vaak uit stukjes tekst die nader geanalyseerd moeten worden. (Ponte (2002) blz. 158)

Als onderzoek doe ik een ongestructureerde observatie in elke klas, wanneer de leerlingen afwezig zijn. Dit om een beeld te krijgen van de inrichting en eenduidigheid van de lokalen, die hoort bij de voorwaardenscheppende sfeer voor het omgaan met grensoverschrijdend gedrag dat op school aanwezig moet zijn.

3.5 Open interview

Volgens Kallenberg is een open interview bedoeld om niet kwantitatief meetbare informatie ten aanzien van meningen en opvattingen van mensen te verkrijgen. (Kallenberg (2007) blz. 60) Hij geeft ook aan dat de onderzoeksgroep niet te groot mag zijn, omdat er veel tijd gaat zitten in het verwerken van deze manier van dataverzameling. Ik houd daarom een open interview met een aantal collega's, omdat dit met alle collega's teveel tijd kost. Kallenberg geeft ook nog aan dat het verstandig is om van te voren al een aantal vaste vragen te bedenken die worden gesteld. Zo weet je zeker dat alles wat je wilt behandelen ook aan bod komt. Bewust moet ik er wel van zijn dat er in de resultaten altijd een subjectief element zit vanwege mijn eigen opvattingen, inbreng en leiding van de gesprekken. (Kallenberg (2007) blz. 61)

3.6 Documentanalyse

Tot slot ga ik de registratie die elke dag door de achtervangmedewerker wordt gemaakt, analyseren vanuit meerdere vraagstellingen die passen bij mijn onderzoek. Deze manier van onderzoek doen wordt door Ponte documentanalyse genoemd. Analyse van documenten is een manier om gegevens te verzamelen om antwoorden te vinden op de onderzoeksvragen. Bij het analyseren van documenten (registraties, notulen, dossiers, ed.) worden de vragen als het ware aan het document gesteld en niet aan de persoon. (Ponte, 2002, blz. 177) De voordelen van documentanalyse zijn voor mij dat het objectief is, het materiaal meerdere keren voor verschillende doelen te raadplegen is, de gegevens zijn goed toegankelijk en het is betrouwbaar doordat de registratie, elke periode opnieuw is gedaan op dezelfde manier. (Ponte (2002) blz. 177)

3.7 Critical friends en werken met deskundigen en collega's

Kallenberg beschrijft dat een actieonderzoek vaak in dialoog gebeurt met collega's of vakgenoten. Ook spreekt hij van critical friends. Een critical friend is een buitenstaander die de onderzoeker door het gehele proces van schrijven heen helpt door te bemoedigen, te informeren, te verkennen en te modelleren. Mijn critical friends kunnen mij helpen door met een kritische blik naar mijn onderzoek te kijken. (Kallenberg (2007) blz. 96, 97, 131)

In mijn onderzoek wil ik ook in dialoog gaan met mijn collega's. Zij zijn de ervaringsdeskundigen die werken met de leerlingen die grensoverschrijdend gedrag laten zien en gebruik maken van de achtervang. Ook wil ik mijn collega's laten meedenken over het probleemgedrag waar zij tegenaan lopen in de klas. Ik wil een meting doen naar welk probleemgedrag voorkomt in de klas en de ernst daarvan. Vanuit deze gegevens wil ik een opklimmende trap maken van minder ernstig grensoverschrijdend gedrag naar zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag.

Ook wil ik gebruik gaan maken van de deskundigheid van mijn opleidingsdocent die gespecialiseerd is in Cluster 4 scholen, van de werkgroep Achtervang en van de deskundigheid en de stukken van PI school de Hondsborg in Oisterwijk.

3.8 Betrouwbaarheid

Volgens Kallenberg moet een onderzoek betrouwbaar zijn. Dat betekent dat er verantwoord te werk moet worden gegaan. Ook schrijft hij dat bij een onderwijsonderzoek door leraren het belangrijk is dat het onderzoek transparant is, omdat herhaling vaak niet mogelijk is.

Transparantie verhoogt de betrouwbaarheid van een onderzoek. Transparant betekent dat de onderzoeker (leraar) nauwgezet beschrijft wat hij gedaan heeft in elke fase van het onderzoek, zodat iemand anders deze stappen kritisch kan nalopen en zo kan bepalen of het onderzoek verantwoord is uitgevoerd (Kallenberg (2007) blz. 45). Verhoeven schrijft hierover dat herhaalbaarheid van onderzoek belangrijk is. Ook schrijft ze dat het onderzoek moet worden afgenomen onder verschillende omstandigheden en in andere periodes (Verhoeven (2011) blz. 36). Om mijn onderzoek betrouwbaar te maken ga ik het gedrag van de kinderen op verschillende manieren analyseren. Dit doe ik met behulp van de registratieformulieren van de achtervangmedewerker gedurende vier periodes.

3.9 Validiteit

Volgens Verhoeven hangt de validiteit samen met de geldigheid en de zuiverheid van de onderzoeksresultaten. Daarbij moet de onderzoeker er zeker van zijn te 'meent wat je wilt meten' en dat er geen systematische fouten gemaakt worden (Verhoeven (2011) blz.37). Ik zorg hiervoor door herhaaldelijk mijn onderzoek te evalueren. Ik bekijk dan of ik nog op de juiste manier bezig ben en probeer dit te doen door bij alles wat ik doe, mezelf af te vragen of ik bezig ben met mijn onderzoeksvraag en deelvragen.

3.10 Triangulatie

Volgens Kallenberg is een manier om de validiteit van je onderzoek te verhogen, het toepassen van triangulatie. Dat betekent dat er in het onderzoek verschillende invalshoeken en benaderingen gebruikt worden. (Kallenberg (2007) blz. 46)

Ik maak gebruik van triangulatie door meerdere informatiebronnen te raadplegen en te gebruiken.

3.11 Ethiek

Harinck benoemt dat het belangrijk is om zorgvuldig om te gaan met mensen. De twee belangrijkste manieren om dit te waarborgen zijn volgens hem: het belang van anonimiteit en het belasten van betrokkenen. (Harinck (2010) blz. 152) Om mijn onderzoek ethisch te verantwoorden maak ik geen gebruik van namen, maar van functies. Ik ga zorgvuldig om met de gegevens van de leerlingen en de informatie die ik verkrijg. Ook collega's wil ik niet gaan belasten door lange vragenlijsten te laten beantwoorden, maar wil ik dit zo kort mogelijk houden. Dit doe ik middels de observatie en een open interview. Ponte schrijft hier nog over dat het bij documentanalyse belangrijk is om een zo groot mogelijke openheid te hebben en te overleggen met degene die het document heeft gemaakt en/of over wie het document gaat. (Ponte (2002) blz. 181) De achtervangmedewerker en de teamleider zijn op hoogte van de documenten ik gebruik en hebben mij nog extra informatie hierbij gegeven als hulpmiddel. Maandelijks hebben we overleg met de werkgroep achtervang en de teamleider is lid van de werkgroep en op deze manier op de hoogte van wat ik doe.

3.12 Betrokkenen bij het onderzoek

De direct betrokkenen bij mijn onderzoek zijn voornamelijk de leden van de werkgroep achtervang. De werkgroep achtervang bestaat uit: de teamleider van de Koperakker, de gedragswetenschapper van het Driespan, de achtervangmedewerker van de Koperakker, een klassenassistent die de opleiding pedagogiek volgt en ikzelf. De leerkrachten waarbij ik het open interview afgenomen en de collega's die de tabel hebben ingevuld hebben zijn ook betrokken bij het onderzoek.

Indirect betrokken bij mijn onderzoek zijn de leerlingen van de Koperakker en dan met name de leerlingen die grensoverschrijdend gedrag laten zien en mijn critical friends.

4 Data analyse

Mijn data heb ik verzameld in de periode tussen november 2011 en april 2012.

Op HBO Kennisbank heb ik twee onderzoeken gevonden met de trefwoorden grensoverschrijdend gedrag, agressie en time-out. Deze onderzoeken tonen overeenkomsten maar zijn toch verschillend. De literatuurlijsten uit deze onderzoeken heb ik gebruikt als handvat om op zoek te gaan naar geschikte literatuur. Deze literatuur heb ik gebruikt in hoofdstuk 2.

4.1 Ongestructureerde observatie en open interview

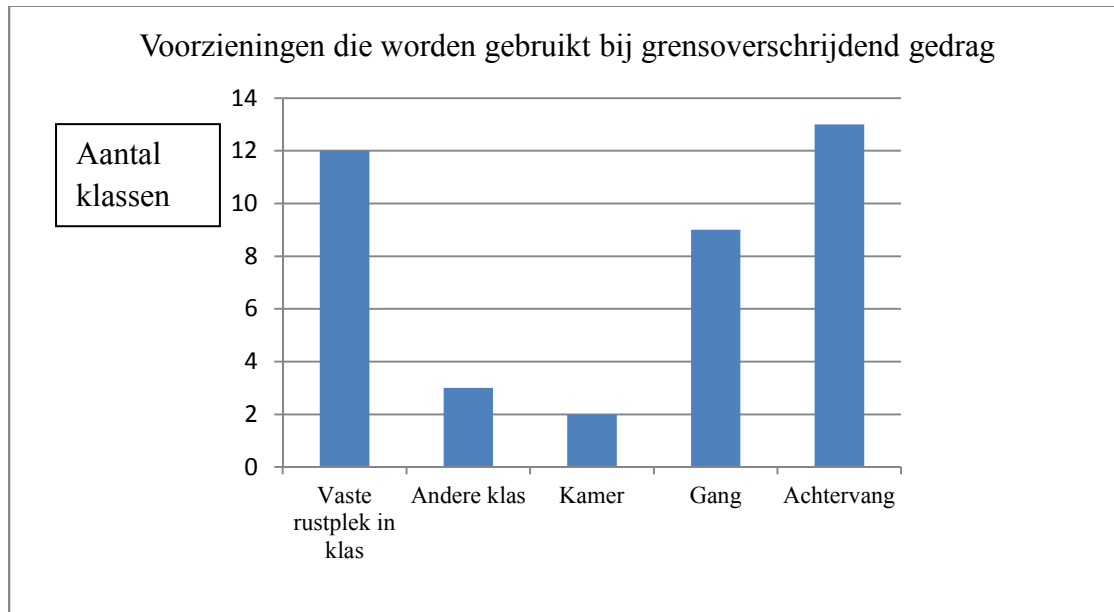
De ongestructureerde observatie en het interview heb ik uitgevoerd op 27 januari 2012. De bedoeling van deze observatie was voor mij om te bekijken hoe de klassen zijn ingedeeld. In mijn literatuuronderzoek ben ik er namelijk achter gekomen dat het belangrijk is voor kinderen dat er eenduidigheid zit in de inrichting. Het interview heb ik afgenomen met 11 leerkrachten die in de klassen aanwezig waren tijdens de observatie. De resultaten van de observatie en het interview heb ik gekoppeld zijn uitgewerkt in schema's.

Tijdens mijn observatie ben ik gaan kijken naar de 13 klassen die gebruik kunnen maken van de achtervang op de Koperakker. Het gebruik is sterk wisselend. Één leerkracht geeft aan nog nooit een kind vanuit de klas naar de achtervang te hebben gestuurd en het altijd binnen de klas te hebben opgelost. Hij geeft aan dit te doen door de kinderen naast hem te laten zitten of soms zelfs op schoot. Ook heeft hij een rozenkrans die hij geeft aan kinderen om deze vast te houden en zo rustig te worden. Zijn duocollega maakt wel gebruik van de achtervang mogelijkheid. De twee klassen in de noodbouw hebben de beschikking over een aantal extra kamers en proberen kinderen met grensoverschrijdend gedrag eerst hier rustig te laten worden.

In het open interview is naar voren gekomen, dat alle leerkrachten erg tevreden zijn over de achtervang. De mogelijkheid om de leerlingen naar een vast persoon in een vaste ruimte te brengen vinden de meeste collega's erg prettig. Ook wordt er aangegeven dat het nu ook voor de leerlingen duidelijk is waar ze naartoe gaan en dat de achtervangmedewerker registreert hoe vaak een leerling naar de achtervang komt. Als zeer prettig ervaren ze dat de intern begeleiders nu weer meer beschikbaar zijn en actie ondernemen als blijkt vanuit de achtervang registratie dat er stappen moeten worden gezet.

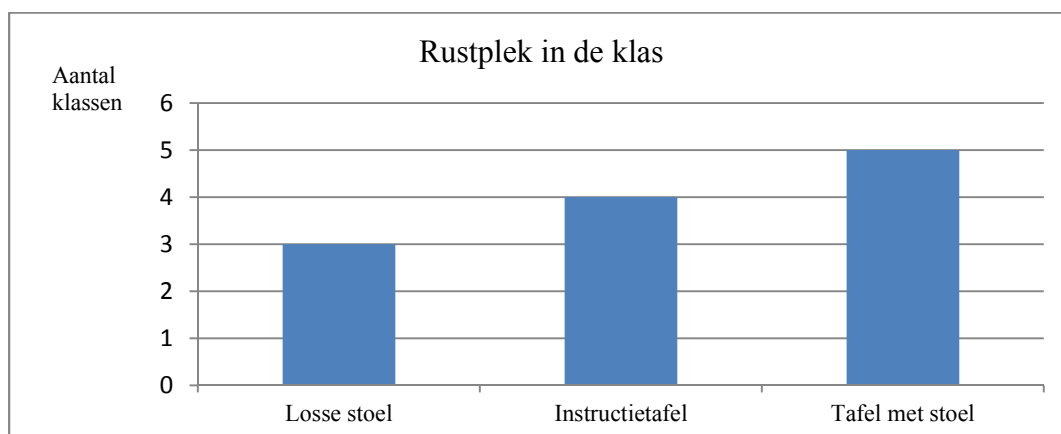
Ik heb in de observatie en het gesprek met leerkrachten in kaart gebracht of de time out plek in de klas allemaal op dezelfde manier hebben ingericht in de klas en hoe ze er gebruik van maken.

Hieronder de voorzieningen die de leerkrachten gebruiken bij grensoverschrijdend gedrag dat voorkomt in de klas.

Opvallend vind ik dat er één klas is die geen gebruik maakt van een vaste rustplek in de klas. Deze collega geeft wel aan gebruik van de achtervang te maken en van een andere klas. De mogelijkheid om kinderen op de gang te zetten wordt door 9 klassen gebruikt. Dit zijn voornamelijk groepen aan het einde van de gang, waar ook de ruimte is voor een ‘rustig-wordt-plek’ op de gang.

Hoe ziet de time out plek in de klas eruit:

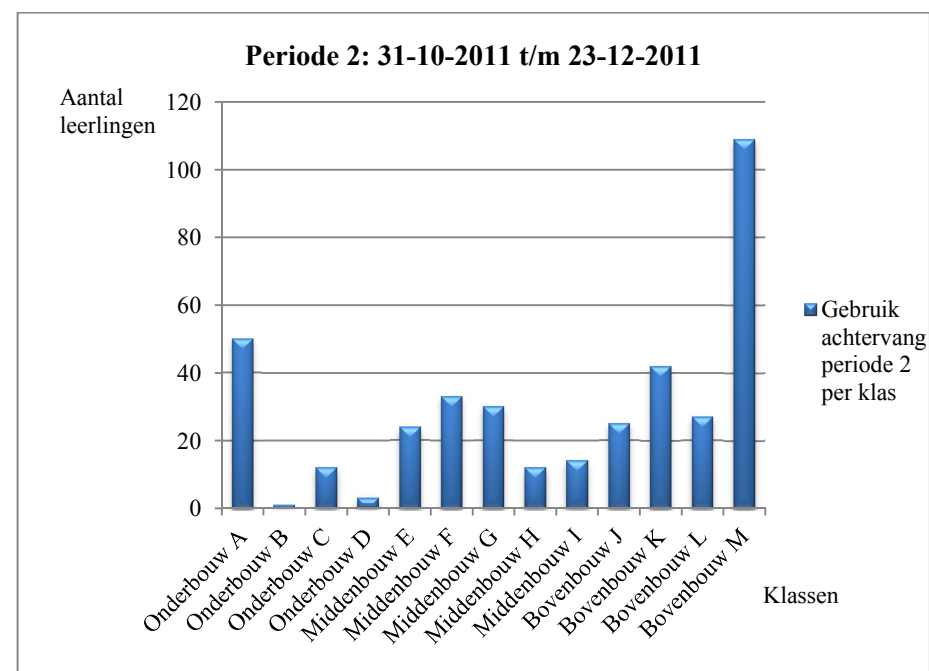
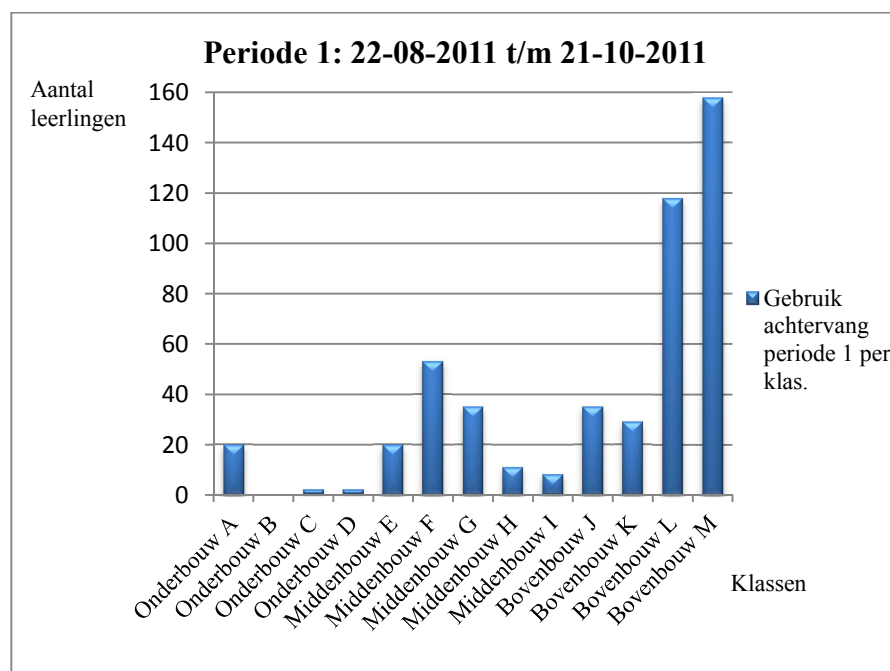
De rustplek voor de leerlingen is niet in elke klas gelijk en ook waar deze plek in de klas is, is verschillend per klas.

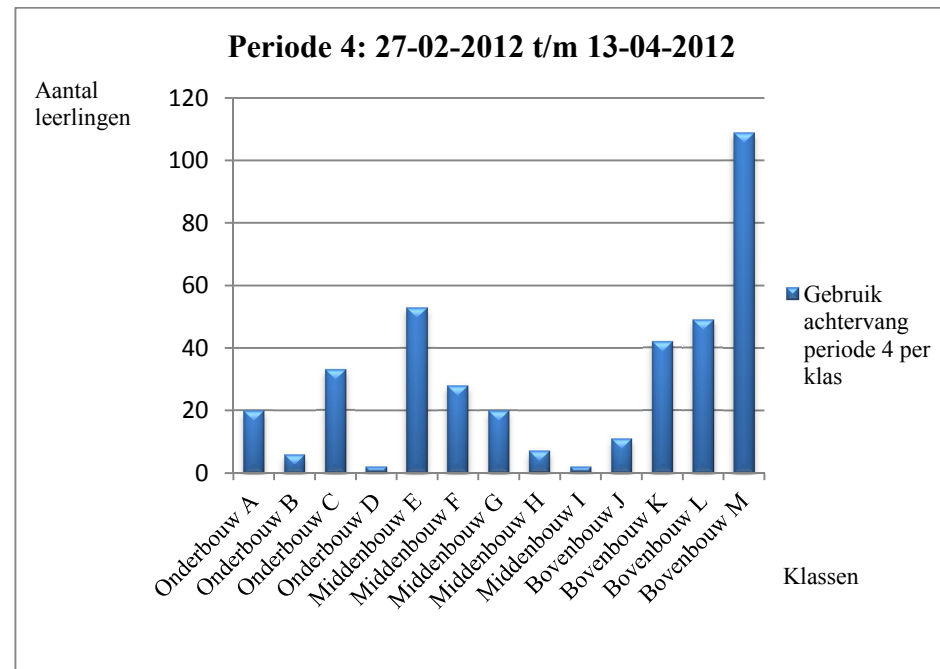
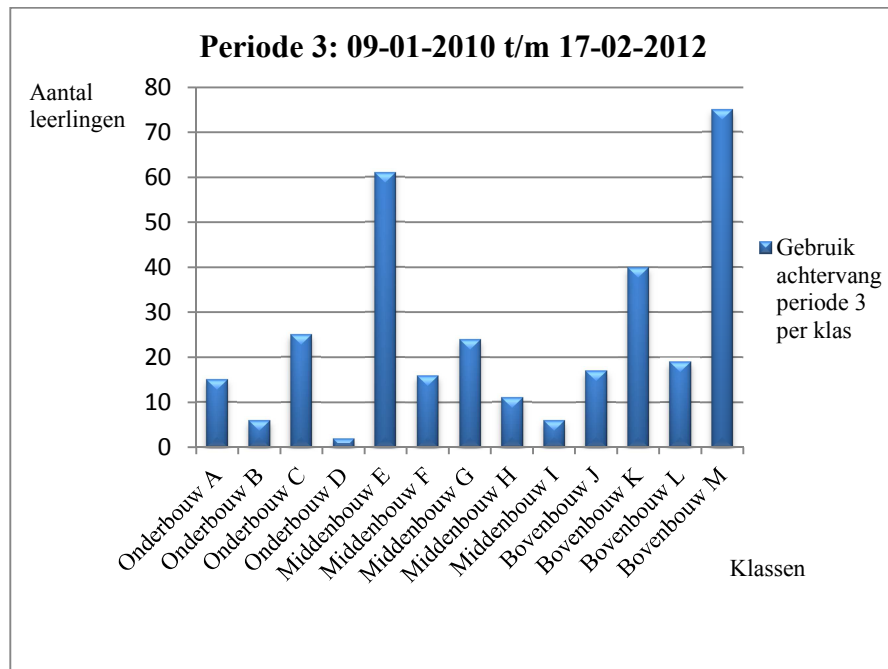
4.2 Documentanalyse

4.2.1 Hoe vaak wordt de achtervang gebruikt?

De achtervangmedewerker maakt dagelijks een uitgebreide registratie van het gebruik van de achtervang. In bijlage 7 is een overzicht van het gebruik van de achtervang per klas. Dit overzicht is gemaakt per periode. De periodes lopen van vakantie naar vakantie. In de registratie is er een onderscheid gemaakt tussen verplichte en preventieve time-outs in de achtervang. Middels deze registratie wil ik het gebruik van de achtervang in kaart brengen om een antwoord te vinden op mijn deelvraag.

De staafdiagrammen hieronder geven het gebruik van de achtervang weer per klas. Dit is onderverdeeld in onderbouw, middenbouw en bovenbouw. Per periode heb ik het gebruik per klas uitgerekend.

Opvallend is dat het gebruik per klas per periode sterk wisselend is. In de eerste periode zie je dat voornamelijk de bovenbouw klassen veel gebruik maken van de achtervang. De onderbouw maakt in deze periode vrijwel geen gebruik van de achtervang en de middenbouw af en toe.

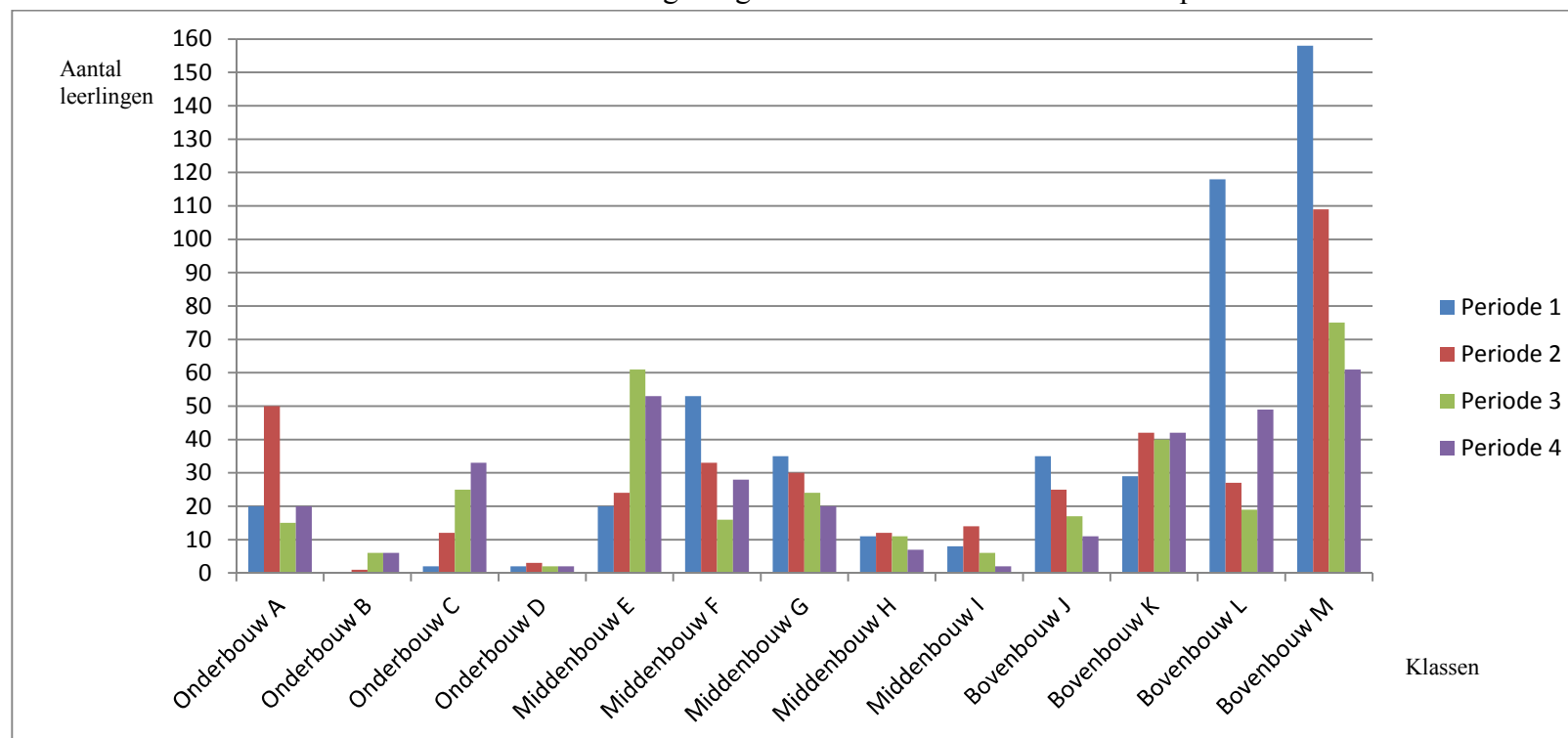
In de tweede periode is opvallend dat het gebruik van klas L sterk is verminderd. Dit komt doordat er in de eerste periode één leerling erg veel gebruik heeft gemaakt van deze achtervang. Deze leerling is in periode twee naar een andere school gegaan met gedwongen behandeling vanwege de ernstige problematiek.

Verder zie je in deze periode dat klas A meer gebruik maakt van de achtervang. Ook dit komt door maar één leerling die nieuw is in deze groep.

In de derde periode is er ten opzichte van de eerste twee periodes veranderd dat de middenbouw, vooral klas E, meer gebruik maakt van de achtervang. Ook de andere klassen in de middenbouw maken meer gebruik van de achtervang ten opzichte van de eerdere periodes. Klas M blijft wel in al deze periodes de klas die het meeste gebruik maakt van de achtervang mogelijkheid. Klas A maakt minder gebruik van de achtervang dan in periode 2. Klas C maakte de eerste periode geen gebruik van de achtervang en deze laatste twee periodes meerdere keren.

In de vierde periode zie je dat het gebruik van de bovenbouwklassen K, L en M is toegenomen. Dit is voor een deel te wijten aan het opnemen van de musical op video en aan de veranderingen in het lesprogramma wat bij de schoolverlaters altijd in deze periode is. Bij de andere klassen zie je juist dat het gebruik iets is verminderd.

Om een totaaloverzicht te maken heb ik een staafdiagram gemaakt met daarin alle klassen en periodes.

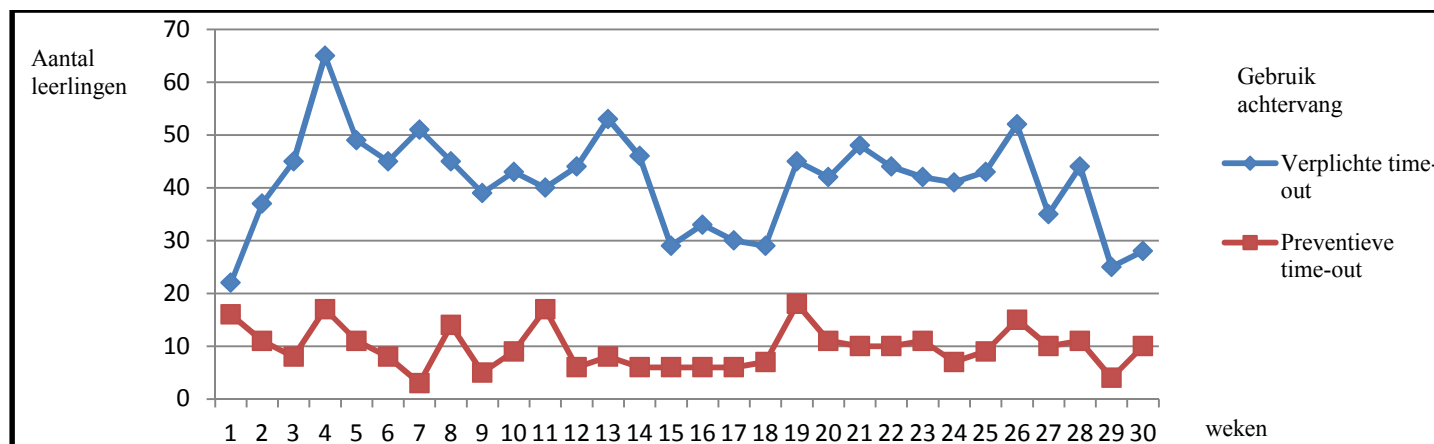
In dit totaaloverzicht zie je dat de klassen B en D vrijwel geen gebruik maken van de achtervang door de vier periodes heen. De klassen H en I zitten in de noodbouw en maken alleen bij ernstige situaties of vanuit het buitenspelen gebruik van de achtervang.

Klas A maakt voornamelijk in periode twee veel gebruik van de achtervang. Bij klas E zie je dat het gebruik sterk is toegenomen in de periodes drie en vier. Bij klas F is het juist minder geworden. Klas G, H en K maken regelmatig gebruik van de achtervang maar het gebruik is per periode ongeveer gelijk. Klas L maakt in periode één extreem veel gebruik van de achtervang, maar later op het schooljaar vermindert dit tot aan periode vier, waarin het weer meer wordt.

Klas M is de klas die het meeste gebruik maakt van de achtervang, zowel preventief als verplicht. Wel neemt het gebruik af gedurende het schooljaar.

De tijd die leerlingen doorbrengen in de achtervang is erg wisselend. Meestal is dit tussen de 15 en de 20 minuten. De tijd kan soms oplopen van 60 tot 80 minuten. Dit is alleen bij ernstig grensoverschrijdend gedrag of wanneer leerlingen niet rustig genoeg worden om terug te keren naar de klas. Bij een korte time-out in de achtervang wordt er meestal geen schoolwerk gemaakt en bestaat de tijd uit rustig worden, nadenken over wat er gebeurd is en een gesprek met de achtervangmedewerker. Wanneer de leerling langer dan 15/20 minuten in de achtervang verblijft of wanneer de leerkracht het noodzakelijk vindt, wordt er schoolwerk meegegeven, dat de leerling moet maken in de achtervang ruimte. Op deze manier mist de leerling zo min mogelijk lesstof en kan hij/zij deze maken in een rustige omgeving.

Ik heb daarna nog geturfd hoe vaak kinderen preventief gestuurd worden en hoe vaak als crisisopvang en dit in de lijngrafiek hieronder weergegeven.

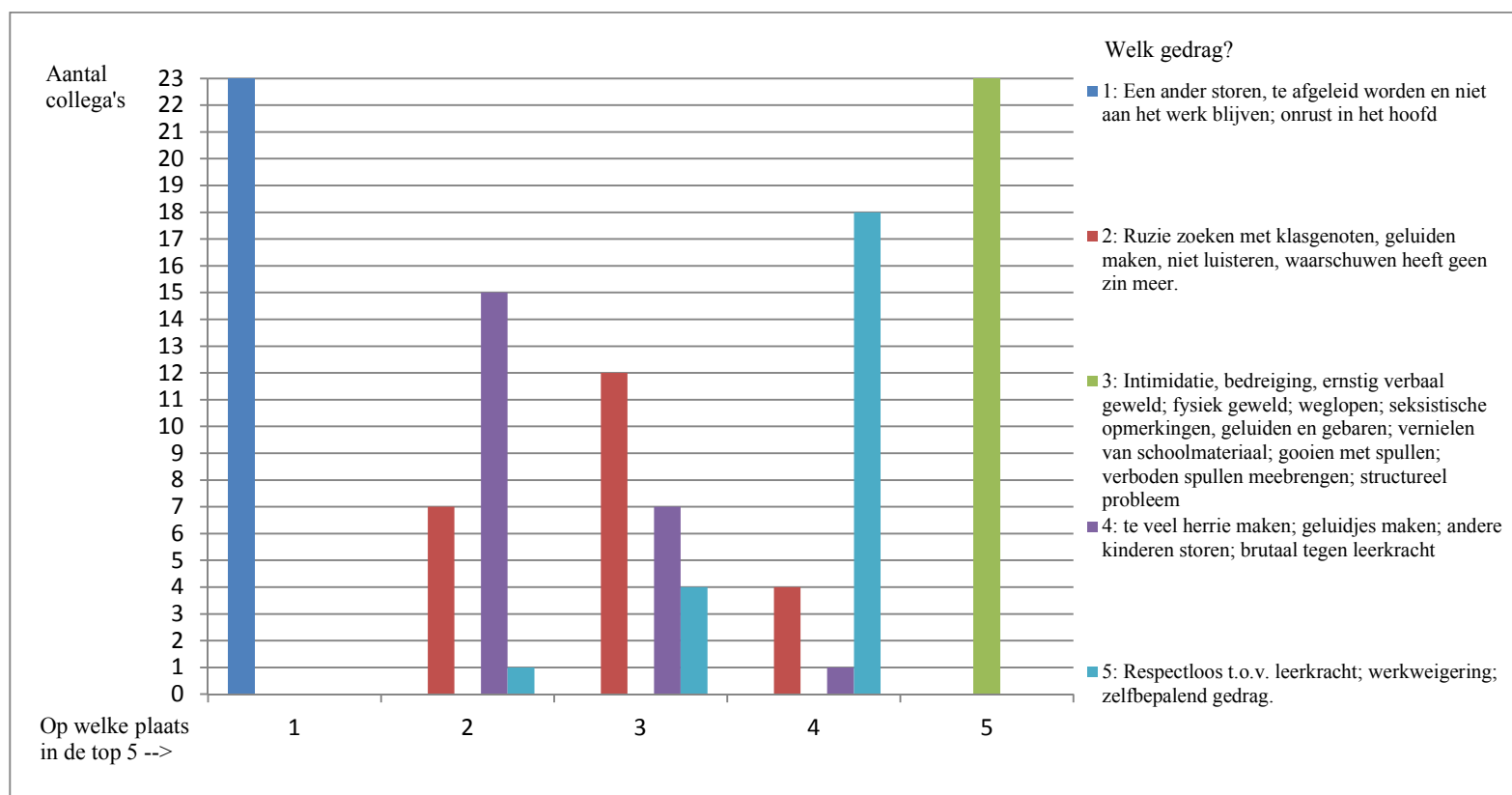
In dit totaaloverzicht is duidelijk te zien dat het per week erg wisselend is hoeveel gebruik er wordt gemaakt van de achtervang. Je ziet in het overzicht uitschieters naar boven en naar onderen. De oorzaken hiervan liggen vaak persoonlijk bij leerlingen, maar hebben ook te maken met ziekte van een leerkracht, de wisseling van assistenten, de periode waarin getoetst wordt en de weken voor of na een vakantie.

De preventieve time-outs worden bepaald door de leerkracht in samenspraak met de leerling. Dit wordt gebruikt om leerlingen en leerkrachten even te ontlasten en om ernstig grensoverschrijdend gedrag voor te zijn.

4.2.2 Overleg met collega's

Het is me in de observaties en de gesprekken niet goed duidelijk geworden wat leerkrachten verstaan onder meer en minder ernstig verstorend gedrag. Daarom heb ik dit ook geturfd. Ik heb het grensoverschrijdend gedrag dat de kinderen laten zien op de Koperakker (bijlage 9) in groepen gezet en dit in een tabel geplaatst. (bijlage 10).

Aan mijn collega's heb ik gevraagd om een cijfer van één (mild grensoverschrijdend gedrag) tot vijf (ernstig grensoverschrijdend gedrag) te noteren in de tabel over het gedrag. Hieronder het resultaat van 23 collega's.

Het mildste gedrag en het ernstigste gedrag is unaniem gekozen door mijn collega's. Allemaal vonden ze gedrag 1 het mildst en gedrag 3 het ernstigst. De andere gedragingen waren wat meer wisselend in uitkomst.

Hieronder is met de uitkomsten van de meting de top 5 van mild naar ernstig grensoverschrijdend gedrag aangegeven.

1. Een ander storen; te afgeleid worden en niet aan het werk gaan/blijven; onrust in het hoofd.
2. Te veel herrie maken, geluidjes maken; andere kinderen storen, brutaal tegen leerkracht.
3. Ruzie zoeken met klasgenoten, geluiden maken, niet luisteren, waarschuwen heeft geen zin meer.
4. Respectloos t.o.v. leerkracht, werkweigering, zelfbepalend gedrag
5. Intimidatie, bedreiging, ernstig verbaal geweld; fysiek geweld; Weglopen; Seksistische opmerkingen, geluiden en gebaren; Vernielen van schoolmateriaal; Gooien met spullen; Verboden spullen meebrengen/ gebruikt hebben (geld, roken, drugs, alcohol, wapen, telefoon)

Nu ik een overzicht heb van wat minder en meer ernstig probleemgedrag is, kan ik daarmee een getrapte time out samenstellen in de conclusie.

5 Conclusie en analyse

In dit hoofdstuk voeg ik alle verzamelde gegevens samen tot één geheel. Er komen antwoorden op mijn deelvragen en mijn hoofdvraag. De deelvragen worden geanalyseerd, er worden conclusies getrokken en er worden aanbevelingen gegeven.

5.1 Antwoorden op de deelvragen

5.1.1 Deelvraag 1: Hoe bepaal je grensoverschrijdend gedrag?

Zoals al wordt beschreven in Van der Wolf & Beukering (2011) is het persoonlijk om te bepalen wanneer gedrag een grens overgaat. Er wordt benoemd dat je als richtlijn kunt aanhouden dat gedrag een grens over gaat als het beschadigend of bedreigend is voor de persoon zelf of zijn omgeving of als de leer- en werksituatie onhoudbaar wordt. Ook in de schoolgids van de Koperakker (2011) wordt beschreven dat gedrag grensoverschrijdend is als het gedrag een bedreiging is voor de persoon zelf, voor anderen of de nabije omgeving.

5.1.2 Deelvraag 2: Wat zegt de literatuur over grensoverschrijdend gedrag van kinderen en hoe je hiermee omgaat op school?

Grensoverschrijdend is probleemgedrag dat een grens overgaat. Zoals Delfos (2010) benoemt zijn er twee verschillende soorten probleemgedrag: externaliserend en internaliserend. Externaliserend probleemgedrag is een naar buiten gerichte, agressieve problematiek. De tegenpool is internaliserend probleemgedrag, wat een naar binnen gerichte problematiek is waarbij angst centraal staat.

Op de Koperakker zitten veelal leerlingen die externaliserend probleemgedrag laten zien.. Deze leerlingen laten onaangepast en afwijkend gedrag zien dat vaak te classificeren valt binnen een antisociale gedragsstoornis. Dit betekent dat ze slecht zijn in het aangaan van sociale relaties en moeite hebben met zich aanpassen aan de regels, normen en waarden die gelden op school.

Wat we op de Koperakker vaak zien is dat deze leerlingen acting-out gedrag laten zien. De leerlingen hebben vaak een gebrek aan zelfcontrole en stellen zich actief op naar de omgeving waardoor ze in conflict komen. Dit gedrag kan irritatie en afwijzing oproepen. De antisociale gedragingen spelen een belangrijke rol bij deze leerlingen. Dit zijn ook de leerlingen die voornamelijk gebruik maken van de achtervang.

Het omgaan met grensoverschrijdend gedrag vraagt om een professionele houding van de leerkracht. Verdieping in het gedrag van de leerling door de leerkracht is daarbij van groot belang. Waar komt het gedrag vandaan? (Verhulst, 2008)

Kinderen met forse sociale en emotionele gedragsproblematiek, die tot uiting komt in antisociaal en agressief gedrag worden voor een deel geholpen door duidelijke verwachtingen en een consequente aanpak. Daarnaast is het van belang dat er in de aanpak gewerkt wordt aan de ontwikkeling van inzicht in en bewustwording van het eigen gedrag. (Jeninga, 2007)

Belangrijk is het ook als er duidelijke afspraken worden gemaakt in het team, zodat er meer eenduidigheid is binnen de school in het omgaan met grensoverschrijdend gedrag. Volgens Jeninga (2007) is het belangrijk dat elke leerling weet welke consequenties er volgen op een overtreding. Het is noodzakelijk dat de leerkracht consequent omgaat met de regels en niet voor bepaalde leerlingen uitzonderingen gaat maken.

5.1.3 Deelvraag 3: Wat heeft de school en de leerkracht nodig om leerlingen met grensoverschrijdend gedrag goed te begeleiden en wat zijn de stappen die in de klas kunnen worden genomen voordat de kinderen naar de achtervang gaan en hoe vaak wordt deze achtervang gebruikt?

Zoals ik ook al heb beschreven in mijn conclusie op deelvraag 1 is de leerkracht erg belangrijk voor de kinderen in de klas. De leerkracht moet duidelijk zijn grenzen, normen en waarden aangeven en deze consequent hanteren.

Omdat deze grenzen toch persoonlijk gekleurd zijn, moet het voor alle leerlingen en leerkrachten duidelijk zijn welk gedrag voor iedereen grensoverschrijdend is op de Koperakker en welke consequentie daarop volgt.

Vooraf aan het gebruik maken met kinderen van de achtervang gaan moet voor iedereen duidelijk zijn welke stappen er eerst worden genomen in de klas en door de leerkracht. Met de werkgroep achtervang zijn we tot een Time-out protocol gekomen toegespitst op de Koperakker (bijlage 6)

Met behulp van de getrapte time-out of een vergelijkbare methode maak je het voor alle leerlingen inzichtelijk wat de consequenties zijn bij grensoverschrijdend gedrag, welk gedrag niet acceptabel is en wie de regie in handen heeft. Ook de leerkrachten hebben baat bij een dergelijk document. Zo wordt er in elke klas op dezelfde manier omgegaan bij hetzelfde gedrag.

In mijn onderzoek heb ik uitgezocht welk probleemgedrag mijn collega's op de Koperakker probleemgedrag vinden dat het meeste voorkomt en hoe je daarvan de ernst aangeeft. Ik heb een opklimmende trap van ernstig probleemgedrag in misdragingen. Mijn collega's hebben bepaald wat voor De Koperakker weinig ernstig en heel ernstig is en welke maatregelen je daarvoor treft, zodat het voor kinderen en leerkrachten duidelijk is welke normen en waarden er op school gehanteerd worden. De top 5 wordt dan de getrapte time-out van minst naar meest ernstig.

Hieronder de getrapte time-out aangepast aan de Koperakker.

	Oorzaak	Waar	Regie	Afloop
Time-out 1	een ander storen; te afgeleid worden en niet aan het werk blijven; onrust in het hoofd.	In de klas	Leerling gaat vrijwillig naar rustig-wordt-plek	Leerling sluit zelf weer aan in de les wanneer hij weer rustig op zijn eigen plek kan werken
Time-out 2	idem, maar ernstiger; te veel herrie maken, geluidjes maken; andere kinderen storen, brutaal tegen leerkracht	In de klas	Door leerkracht gestuurd naar time-out tafeltje	Leerling sluit weer aan bij de les na controle werk door leerkracht en wanneer het gedrag weer correct genoeg is om op de eigen plaats te werken.
Time-out 3	idem 2, ernstiger. Ook bv: ruzie zoeken met klasgenoten, geluiden maken, niet luisteren, waarschuwen heeft geen zin meer.	Op de gang bij de klas	Door leerkracht gestuurd met leswerk.	Leerling blijft buiten klas, vraagt leerkracht werk te controleren. Leerkracht bespreekt kort gedrag bij weer aansluiten. Leerling sluit weer aan in de klas.
Time-out 4	idem 3, maar ernstiger: respectloos t.o.v. leerkracht, werkweigering, zelfbepalend gedrag	Bij collega in de klas op rustig-wordt-plek	Door leerkracht gestuurd/gebracht . Direct overleg tot hoelang en hoe terug te komen.	Leerling wordt gestuurd door collega. Korte pedagogische overdracht. Verder als bij 3
Time-out 5	-Intimidatie, bedreiging, ernstig verbaal geweld; fysiek geweld; - Weglopen - Seksistische opmerkingen, geluiden en gebaren - Vernielen van schoolmateriaal - Gooien met spullen - Verboden spullen meebrengen (geld, roken, drugs, alcohol, wapen, telefoon) - Structureel probleem	Achternvang met gesprek en afhankelijk van incident een oeps-blad maken.	Door leerkracht gebracht/gestuurd of door achternvangmedewerker opgehaald om naar de achternvangruimte te gaan. Leerling brengt werk mee of werk wordt nagebracht.	Na afkoelen en gesprek achternvangmedewerker. Overleg Achternvangmedewerker en leerkracht over de te volgen stappen. Leerling wordt gebracht door achternvangmedewerker. Buiten de klas, tot toestemming om binnen te komen. Altijd gewenst gedrag om aan te sluiten laten benoemen door leerling.

In de werkgroep achtervang is besloten dat elke klas een ‘rustig-wordt-plek’ in de klas moet hebben en dit is ook vastgelegd in het protocol. Tijdens mijn observatie en interview blijkt dat dit niet in elke klas gerealiseerd is. Ook is er geen eenduidige afspraak bekend bij het team over hoe deze ‘rustig-wordt-plek’ eruit moet zien en hoe deze gebruikt moet worden. Volgend schooljaar 2012-2013 wordt het protocol in werking gesteld als het goedgekeurd wordt door de CVB⁹ en de leerkrachten. Er kan dan van elke leerkracht verwacht worden dat hij/zij zich houdt aan het protocol en er in elke klas dezelfde ‘rustig-wordt-plek’ wordt gecreëerd.

Er wordt veel gebruik gemaakt van de mogelijkheid om kinderen naar de achtervang te laten gaan door de klassen blijkt uit de documentanalyse in hoofdstuk 4.2.1.

Gemiddeld wordt er per week 50 keer gebruik gemaakt van de achtervang. Het gebruik per klas is wisselend per periode en ook per week is het wisselend hoe vaak de achtervang gebruikt wordt. De leerkrachten ervaren de achtervangruimte als zeer prettig blijkt uit het interview en alle klassen maken er gebruik van.

Bij het gebruik van de getrapte time out en de juiste ruimte indeling in de klas, de uitleg daarvan aan kinderen en het consequent volgen van die afspraken door leerkrachten zou het mogelijk kunnen zijn dat het gebruik van gemiddeld 50 keer per week verminderd.

Ook in de literatuur wordt benoemd dat een time-out kan worden ingezet als een maatregel die bedoeld is om ongewenst gedrag te verminderen door de leerling tijdelijk uit te sluiten van de leeractiviteit en daardoor van aandacht. Naast het begrip time-out wordt ook switch genoemd. (Hoofdstuk 2.4) Hiermee wordt een maatregel bedoeld om ongewenst gedrag te verminderen door de leerling elders in de school een kans te geven om buiten de reguliere klassensituatie te herstellen. Er wordt gesteld dat bij terugkeer in de klas leraar en leerling samen op zoek gaan naar afstemming van gedrag, waarna deelname aan de klassensituatie wordt gecontinueerd.

5.2 Antwoorden op de onderzoeksvraag

Ik ben dit onderzoek gestart vanuit de onderzoeksvraag:

Hoe kan de achtervang op REC4 school de Koperakker ingezet worden om leerlingen zo kort mogelijk uit de klas te halen en zo snel mogelijk weer aan hun schoolwerk te krijgen?

Vanuit mijn deelvragen ben ik tot een antwoord gekomen op mijn onderzoeksvraag. Door de stappen in de klas bij grensoverschrijdend gedrag te verduidelijken voor de leerkrachten en leerlingen kan voorkomen worden dat leerlingen te vaak naar de achtervang worden gestuurd. Wanneer er duidelijkheid is binnen de klassen welk gedrag, hoe moet worden aangepakt, komen alleen de ‘ernstige’ gedragingen nog naar de achtervang.

Middels een duidelijk Koperakker protocol, wat gemaakt is door de werkgroep achtervang, is het duidelijk welke stappen er binnen de achtervang kunnen worden gezet om een leerling met ernstig grensoverschrijdend gedrag zo snel mogelijk rustig te krijgen, zodat het terug kan

⁹ Commissie van Begeleiding

naar de lessituatie. Wanneer dit niet mogelijk is binnen een korte periode, moet er met de leerkracht worden afgesproken wat er aan lesstof binnen de achtervang gemaakt gaat worden.

5.3 Conclusie en aanbevelingen

Door het doen van dit onderzoek ben ik tot de conclusie gekomen dat het voortzetten van de achtervang zeer wenselijk is. Echter is het wel belangrijk dat bij goedkeuring van het protocol door de CVB en het team, dit protocol wordt nageleefd in de hele school. Dat betekent dus dat er binnen alle klassen een zelfde ‘rustig-wordt-plek’ moet worden gecreëerd die voldoet aan de eisen in het protocol.

Het is belangrijk dat de afgesproken stappen die gezet gaan worden in de klassen ook worden nageleefd, om ervoor te zorgen dat ‘mild’ grensoverschrijdende gedrag binnen de klas wordt opgelost en dat alleen de leerlingen met ernstig grensoverschrijdend gedrag naar de achtervang gaan. Wanneer kinderen vaker ernstig grensoverschrijdend gedrag laten zien in de klas is het belangrijk dat er een plan wordt gemaakt met het de IB-er om dit aan te pakken. Het is dan bijvoorbeeld goed om de achtervang preventief in te zetten.

Als vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden of de getrapte time out ingezet kan worden voor de leerkrachten en leerlingen.

6 Reflectie

Het schrijven van dit meesterstuk heb ik als een ingewikkeld, tijdrovend maar zeer leerzaam proces ervaren. Meerdere keren ben ik mezelf tegen gekomen tijdens het schrijven en het doen van onderzoek. Vooral het planmatig omgaan met mijn tijd was voor mij ingewikkeld. De combinatie van het werken voor de klas, het volgen van de laatste modules, het maken van tentamenopdrachten en het hebben van een sociaal privé leven heeft mij soms het gevoel gegeven tekort te schieten en tijd te weinig te hebben om alles te voltooien zoals ik het in gedachten had. Mijn perfectionisme en moeite met het nuttig indelen van mijn tijd hebben mij ook parten gespeeld.

Echter nu ik terug kijk zie ik ook dat het een erg leerzaam en vernieuwend proces voor mij is geweest. De mogelijkheid om deze opleiding te volgen heb ik met beide handen aangepakt en ik heb, op een enkel moment na, geen spijt gehad dat ik dit heb gedaan. De opleiding heeft mijn kennis verbreedt, mijn handelen in de klas verrijkt en mij geleerd hoe ik een onderzoek moet uitvoeren in de praktijk. Het zakelijk schrijven, het vertalen van de gelezen literatuur, mijn mening en de praktijk naar papier, het vinden van literatuur en het trekken van conclusies vond ik ingewikkeld en dit was niet gelukt zonder mijn opleidingsdocente en critical friends. Tijdens het gehele verloop heb ik veel steun gehad aan mijn critical friends, studiegenoten, mijn opleidingsdocente en mijn familie. Zij hebben mij gestimuleerd om door te gaan op momenten dat ik eraan twijfelde of ik het wel op tijd af zou ronden en wanneer ik twijfelde aan mijn eigen kunnen.

Als persoon heb ik mijn perfectionisme naast me neer moeten leggen en moeten accepteren dat goed, ook goed genoeg is. Ik heb moeten leren om nee te zeggen op mijn werk en in mijn privé situatie en om niet alles tegelijk te willen doen en zelf op te willen lossen. Ik heb ingezien dat ook wanneer ik het niet doe het uiteindelijk opgelost wordt en doorgaat.

Het eindresultaat van dit proces is een onderzoek waarvan ik hoop dat het de gewenste resultaten zal gaan opleveren in de praktijk en dat bruikbaar zal zijn voor de Koperakker. Zelf heb ik veel kennis opgedaan over grensoverschrijdend gedrag en zal dit van invloed zijn op mijn handelen in de klas.

Literatuurlijst

- American Psychiatric Association (2001) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders I*, Nieuwegein, vertaling: G.A.S. Koster van Groos, Hentenaar boek (DSM-IV)
- Deklerck. J. m.m.v. Overveld. K. van (2011) *De preventiepiramide: Preventie van probleemgedrag in het onderwijs*. Leuven / Den Haag, Acco
- Delfos. M. (2010) *Kinderen en gedragsproblemen: aanleg, omgeving of rijping?* Amsterdam, Pearson Assessment and Information B.V.
- Ebskamp, J., Damave, S., Kroon, H. (2007). *Ethisch leren denken* Baarn, HB uitgevers
- Harinck. F. (2010) *Basisprincipes Praktijkonderzoek*. Antwerpen – Apeldoorn. Garant
- Herbert. M (1999) *Ongehoorzaamheid*. Baarn. Intro
- Jeninga. J. (2007) *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*. Baarn, HB uitgevers
- Kallenberg. T, Koster. B, Onstenk. J. & Scheepsm. W (2007) *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht, ThiemeMeulenhoff
- Lieshout. T. van (2009) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*. Houten-Diegem, Bohn, Stafleu, Van Loghum
- Matthijssen T. & Tholenaar J. (2011) *Handboek van de cursus omgaan met Dreigend en Destructief Gedrag (DDG)*, Breda
- Matthys, W. (2012). Niet altijd voor het leven. *Balans Magazine*, 4.
- PI school de Hondenberg (2011) *'Pedagogische en disciplinaire maatregelen'*, Oisterwijk
- PI school de Hondenberg (2011) *Handelingswijze 'Pedagogische en disciplinaire maatregelen'*, Oisterwijk
- Ponte, P (2010) *Onderwijs van eigen makelij: Procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*. Den Haag, Boom Lemma Uitgevers
- Quekel. D. (2012) *Getrapte Time-out*. Opleiding MSEN cluster 4, module Behandelmethoden GDR3

Verhoeven. N. (2011) *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag, Boom Lemma uitgevers

Verhulst, F.C. (2008) *Leerboek: Kinder- en Jeugdpsychiatrie*, Van Gorcum, Assen

Verhulst. F.C. Verheij. F. & Ferdinand. R.F. (red.) (2007) *Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Psychopathologie*. Assen, Van Gorcum

Wolf, K. van der, Beukering. T. van (2011) *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*, Leuven/Den Haag, Acco

Geraadpleegde websites:

Informatie over voorbeelden van onderzoeken (sd). Opgeroepen op 11 26 2011 van HBO Kennisbank:

<http://www.hbokennisbank.nl/nl/page/hbosearch.results/?filter=drilldown.normalized.language%3Adut&query=time+out>

Informatie over de schoolgids van De Koperakker 2011-2012 (sd) Opgeroepen op 2 15 2012, van www.driespan.nl:

http://www.hetdriespan.nl/files/scholen/DeKoperakker/schoolgids/De_Koperakker_Schoolgids_2011-2012_aangep.pdf

Bijlagen

Bijlage 1: Uitleg PAD programma Koperakker

In het leerplan van de methode wordt uitgebreid aandacht besteed aan het ontwikkelen van zelfcontrole en wordt de leerling manieren aangereikt, waarmee het zelfstandig sociale probleemsituaties kan oplossen. PAD werkt methodisch aan: 1. Zelfcontrole; 2. Begrip van emoties en waardering van emoties; 3. Probleemoplossing; 4. Positief zelfbeeld; 5. Sociale vaardigheden.

Gebaseerd op o.a. de sociale leertheorie, gaat PAD ervan uit dat kinderen via modeling moreel gedrag aanleren door anderen te observeren en te imiteren. Ze leren dat er een verband bestaat tussen situaties en gedrag. Daarnaast is PAD ook gebaseerd op de cognitieve gedragstherapie (Van der Wolf & Van Beukering, 2011) waarbij het kind leert na te denken over gedrag en emotie en leert dat er verschillende alternatieven zijn tot reageren, alternatieve denkstrategieën dus, zoals de naam PAD ook zegt.

Het PAD-programma wordt gebruikt door alle klassen van De Koperakker, van groep 3 tot aan de schoolverlaters, waarbij ook weer benadrukt wordt dat de leerkracht een belangrijke factor is bij het slagen van de methode. Bij de kleuters wordt een voorloper van PAD gebruikt: kIKker, waarin de kleuters al beginnen met het creëren van een juist zelfbeeld.

In de methode wordt beschreven dat er onderzoek is gedaan naar het gebruik van PAD en de agressie binnen de school en er is aantoonbaar gemaakt dat PAD een preventief schoolprogramma is waardoor agressie zichtbaar vermindert. Later Onderzoek van Scholte en van der Ploeg (2007) geeft aan dat PAD contraproductief is voor kinderen met instrumentele agressie, de hardere kern van de kinderen met gedragsstoornissen (de P-akkers) Zeker als zij op de PADstoel gezet worden om na te denken over hun gedrag, komen ze in de knoop met hun vertekende wereldbeeld, namelijk dat 'iedereen het op hen gemunt heeft' (Matthys 2012, Orobio de Castro) Zij gaan verder door op hun denkfout (wie moet mij nu weer hebben) en komen uit die nadenktijd bozer en met meer wraakgevoelens. Voor de kinderen met ADHD (de R-akkers) helpt deze stop-denk-doe/PAD methode wel.

Op de Koperakker herken ik de wisselende invloed van de PAD methode op de kinderen. Er zijn kinderen die gebruik maken van het 'padden' of via de methode leren om te gaan met hun emoties en gedrag. Op andere kinderen heeft het weinig effect. Toch is het belangrijk om het te blijven aanbieden, aangezien het bij meerdere kinderen effect heeft.

Bijlage 2: Werkbezoek PI de Hondenberg 25 januari 2012

Op PI de Hondenberg hebben ze ook een achtervangruimte en achtervangmedewerker. Echter wordt deze medewerker regelmatig ingezet om activiteiten met de leerlingen te doen of om in te vallen bij ziekte. Daardoor zijn er meerdere personen die in 'de achtervang' werken, wat zij als minder prettig ervaren. In de achtervangruimte hebben zij een camera hangen en de ruimte kan volledig afgesloten worden. Hier kan maar één leerling tegelijk in opgevangen worden. Voor deze ruimte hebben ze 2 zachte stoelen staan waar ook leerlingen rustig kunnen worden. Alle klassen op PI school de Hondenberg hebben een hal. PI school gebruikt het plaatsen van kinderen in de hal als eerste stap bij grensoverschrijdend gedrag wat niet past binnen de klassensituatie. De tweede stap is naar de achtervangruimte in de school. De achtervangruimte op de Koperakker is kleiner en er is ruimte voor meerdere kinderen. Er is een vast tafelblad gemaakt met stoelen erachter en er zijn nog losse tafels en stoelen waar kinderen moeten gaan zitten. In deze ruimte zat eerder een douche, deze ruimte is nu een afgeschermd ruimte voor kinderen om rustig te worden.

Binnen PI school de Hondenberg werken ze vanuit een gedragstherapeutische benadering om een gedragsverandering te realiseren. Ze doen dit middels: Passend onderwijs bieden; de leerling aanspreken op het juiste sociaal-emotionele niveau om overvraging te voorkomen; een positieve relatie met de leerlingen opbouwen; structuur bieden; stimuleren van gewenst gedrag; duidelijkheid bij ongewenst gedrag (consequenties) en het aanleren en/of versterken van positief gedrag waardoor de leerling handvatten krijgt om toekomstig probleemgedrag te verminderen.

Bijlage 3: Schema ‘Pedagogische en disciplinaire maatregelen’ - P.I. School Hondsborg (Juni 2011)

	Gedrag	Beschrijving van het gedrag	Maatregelen	Verantwoordelijkheid en Communicatie
Storend gedrag	Weglopen	De leerling loopt weg uit de school.	Protocol Wegloopgedrag opvolgen	- Leerkracht informeert administratie - Administratie volgt protocol - Leerkracht informeert ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties
	Herhalend		- Gedrag observeren, beloningssysteem onderzoeken en eventueel een ‘lekker-in-je-vel-schema’ formuleren. - Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders/verzorgers en leerling
	Indirect agressief gedrag	Deuren slaan, lawaai maken, expres storen, ongehoorzaamheid, opdracht weigeren, (passieve agressie), achterdocht.	Pedagogisch handelen	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak
	Herhalend		- Gedrag observeren, beloningssysteem onderzoeken en eventueel een ‘lekker-in-je-vel-schema’ formuleren. - Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders/verzorgers en leerling
	Verbaal agressief gedrag	Uitschelden, beledigen, extra luid zijn of met opzet (verbaal) lawaai maken.	Pedagogisch handelen	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak
	Herhalend		- Gedrag observeren, beloningssysteem onderzoeken en eventueel een ‘lekker-in-je-vel-schema’ formuleren. - Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders en leerling
Agressief gedrag	Materieel	Krassen of beschadigen, bespuiten of besmeuren, spullen verstopen of wegmaken of stelen.	- Pedagogisch handelen en schade laten herstellen (financieel of door ‘taakstraf’) - De leerling biedt zijn excuses aan.	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht neemt contact op met ouders i.v.m. schade vergoeding - Administratie i.v.m. declareren schadevergoeding
	Herhalend		Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders en leerling (eventueel in samenspraak met orthopedagoog of SMW)

	Gedrag	Beschrijving van het gedrag	Maatregelen	Verantwoordelijkheid en Communicatie
	Grof materieel	Vernieling, brandstichting	- Achtervang-maatregel (lichaamstechnieken hanteren indien nodig) als situatie acuut is - Gevolgd door: interne maatregel/schorsing/verwijdering - Indien schoolbezoek weer aan de orde is, dan volgens het Fasenplan	- (Adjunct) Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling - (Adjunct) Directeur gaat na in hoeverre de veiligheid van betrokkenen gegarandeerd is.
	Herhalend		- Zie: hierboven - Overweging beëindiging schoolbezoek - Overweging aangifte te doen bij de politie	- (adjunct) Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling
	Sociaal agressief gedrag	Negeren, uitsluiten, bedreigen, spullen afpakken, intimideren, chanteren, roddelen/negatieve geruchten verspreiden.	Pedagogisch handelen (lichaamstechnieken hanteren indien nodig)	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak
	Herhalend		- Gedrag observeren, beloningssysteem onderzoeken en eventueel een 'lekker-in-je-vel-schema' formuleren. - Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders/verzorgers (eventueel in samenspraak met orthopedagoog of SMW)
	Ernstig bedreigend gedrag	Indringende, persoonlijke, bedreigingen, waarbij de persoon zich onberekenbaar en vijandig opstelt en de veiligheid van de ander in het geding is.	- Achtervang-maatregel (lichaamstechnieken hanteren indien nodig) als situatie acuut is - Gevolgd door maatregel: interne verwijdering/schorsing/verwijdering - Indien schoolbezoek weer aan de orde is, dan volgens het Fasenplan	- (Adjunct) Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling - (Adjunct) Directeur gaat na in hoeverre de veiligheid van betrokkenen gegarandeerd is.
	Herhalend		- Zie: hierboven - Wellicht overweging beëindiging schoolbezoek - Betrokken slachtoffer wordt geadviseerd aangifte te doen bij de politie	- Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling
	Licht lichamelijk agressief gedrag	Expres aanstoten of pijn doen, met opzet duwen of schoppen, met opzet laten struikelen, opzettelijk stomp, slaan, bijten, vechten.	- Pedagogisch handelen (lichaamstechnieken hanteren indien nodig) - Achtervang-maatregel (fysiek ingrijpen indien nodig) indien de leerling niet reageert op correctie	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders
	Herhalend		Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders (eventueel in samenspraak met orthopedagoog of SMW)

	Gedrag	Beschrijving van het gedrag	Maatregelen	Verantwoordelijkheid en Communicatie
	Grof lichamelijk agressief gedrag	Iemand in elkaar slaan of aftuigen, met een wapen bedreigen, of een wapen gebruiken. Gedrag waarbij de veiligheid van de ander in het geding is.	- Achtervang-maatregel (lichaamstechnieken hanteren indien nodig) als situatie acuut is - Gevolgd door maatregel: interne verwijdering - Indien schoolbezoek weer aan de orde is, dan wellicht volgens het Fasenplan	- (Adjunct) Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling - (Adjunct) Directeur gaat na in hoeverre de veiligheid van betrokkenen gegarandeerd is.
	Herhalend		- Zie: hierboven - Overweging beëindiging schoolbezoek - Betrokken slachtoffer wordt geadviseerd aangifte te doen bij de politie	- Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling - Directeur gaat na in hoeverre de veiligheid van betrokkenen gegarandeerd is.
	Sexueel agressief gedrag- licht	Maken van seksuele opmerkingen, maken van seksuele gebaren, ongewenst aanraken.	Pedagogisch handelen	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak
	Herhalend		Hulpvraag formuleren voor behandelcoördinator Hondsborg of CvB van de P.I. School	- Leerkracht en klassenassistent overleggen samen pedagogische aanpak - Leerkracht bespreekt het gedrag met de ouders/verzorgers (eventueel in samenspraak met orthopedagoog of SMW)
	Sexueel agressief gedrag- ernstig	Betasten, aanranden of verkrachten (de veiligheid van de ander is in het geding).	- Zie: hierboven - Overweging beëindiging schoolbezoek - Betrokken slachtoffer wordt geadviseerd aangifte te doen bij de politie	- Directeur neemt contact op met ouders en/of betrokken hulpverlenende instanties en de leerling - Directeur gaat na in hoeverre de veiligheid van betrokkenen gegarandeerd is.

Bijlage 4: Handelingswijze ‘Pedagogische en disciplinaire maatregelen’

Als een leerling naar P.I. School Hondsberg komt is er, naast de verstandelijke beperking, altijd sprake van gedragsproblematiek. De gedragsproblematiek gaat vaak gepaard met agressie. Deze agressie kan enerzijds te maken hebben met het ‘zich machteloos voelen’: een emotionele, boze reactie op een bedreiging, aanval of frustratie (frustratie agressie of reactieve agressie). Deze leerlingen kunnen zich snel bedreigd, aangevallen of benadeeld voelen en kunnen zich moeilijk beheersen waardoor ze de anderen vlug agressief benaderen.

Het agressief gedrag kan anderzijds door een kind ook ingezet worden om een doel te bereiken, namelijk de ander bang maken, intimideren (instrumentele agressie of proactieve agressie). Deze leerlingen pesten andere kinderen, intimideren of vallen aan om daar bewondering, respect mee te krijgen of materiële voordelen. Ze kunnen ook andere kinderen dwingen allerlei klusjes voor hen op te knappen of voorwerpen mee te brengen. Beide vormen van agressie kunnen ook tegelijkertijd voorkomen.

Naast deze vormen van agressie is ook de opname op de zorginstelling een stressvolle tijd in een kinderleven; wanneer mag ik weer weg? Mag ik nog wel thuis gaan wonen? Etc.

Voor leerlingen die met name reactieve agressie laten zien is het belangrijk dat ze goed leren kijken wat er gebeurt in sociale situaties en leren interpreteren. Daarnaast hebben ze ook baat bij zelfcontrole-technieken, sociale vaardigheidstraining en het aanleren van probleemoplossingsvaardigheden (een alternatief leren voor hun agressief gedrag). Bij leerlingen die proactieve agressie laten zien is het belangrijk dat ze minder positieve gevolgen ervaren van hun agressief gedrag. Hier is het doorbreken van vriendschapsbanden belangrijk en het stimuleren van contacten met prosociale kinderen.

Gedragsverandering

Om gedragsverandering te realiseren wordt binnen P.I. School Hondsberg gewerkt vanuit een gedragstherapeutische benadering. Er zijn verschillende middelen die ingezet kunnen worden om gedragsproblemen te verminderen:

- Passend onderwijs bieden: aanpassingen in de klassenomgeving om probleemgedrag te minimaliseren (bijv.: klassenmanagement, dagprogramma, groepsgrootte, niveau van onderwijsaanbod enz.)
- De leerling aanspreken op het juiste sociaal-emotionele niveau om overvraging te voorkomen.
- Een positieve relatie opbouwen: luisteren, praten, spelen met het kind, aandacht hebben, interesse tonen en samen zoeken naar oplossingen.
- Structuur: duidelijke regels en afspraken die consequent opgevolgd worden.
- Stimuleren van gewenst gedrag door middel van (directe) beloningen.
- Duidelijkheid bij ongewenst gedrag: allereerst het gewenste gedrag, de consequenties van negatief gedrag vooraf bekend maken. En blijf op een positieve pedagogische manier reageren: rustig, consequent.
- Aanleren en/of versterken van positief gedrag waardoor een leerling handvatten krijgt om toekomstig probleemgedrag te verminderen.

Kinderen met gedragsproblemen hebben door de negatieve feedback al een negatief zelfbeeld ontwikkeld en hoe meer negatieve opmerkingen en afbrekende kritiek, hoe slechter ze in hun vel zitten. Wat funest is voor hun zelfvertrouwen. Ze hebben daarom meer behoefte aan bevestiging voor hun inspanningen (voor het aanleren van positief gedrag is een verhouding van vijf positieve opmerkingen op één negatieve). Dat is niet gemakkelijk, omdat ze vaak

aandacht op een negatieve manier vragen. Daarnaast zijn niet alle kinderen even vatbaar voor complimenten, dan is werken met beloningen een noodzakelijk, tijdelijk, alternatief.

Beloningssysteem

Vaak vertonen kinderen negatief gedrag/weerstand om aandacht te trekken. Deze aandacht die ze dan krijgen werkt als een beloning na het negatieve gedrag. Een alternatief is geen aandacht geven aan storend gedrag. Dit werkt echter alleen bij licht storend gedrag, als het gedrag ook te negeren is en als je dit consequent kunt doen. Hier staat tegenover dat het kind veel aandacht krijgt voor positief gedrag. Ditzelfde geldt voor straf geven. Straf heeft alleen een gunstig effect als het gecombineerd wordt met veel aandacht voor positief gedrag.

De kernwoorden van een beloningssysteem is 'positief denken'. Om gedrag bij leerlingen in positieve zin te veranderen is het belangrijk dat er veel aandacht is voor wat een kind goed doet. Regelmatig negatief commentaar verbetert het gedrag niet. In tegendeel, het verslechtert zelfs.

Let bij het opstellen van een beloningssysteem goed op of het te behalen doel realistisch/haalbaar is. Als een leerling nooit zijn beloning haalt, dan is er iets mis met het beloningssysteem. Stel het beloningssysteem samen met de leerling op, zodat het ook gemotiveerd is om te werken voor de beloning. Het doel van het beloningssysteem is om de leerling nieuw, positief gedrag aan te leren.

Wanneer ondanks de inzet van deze middelen de leerling gedrag laat zien waardoor de veiligheid van hemzelf of de veiligheid van anderen in het geding is, kunnen maatregelen worden getroffen. De volgende maatregelen kunnen overwogen worden:

- Een hulpmap maken samen met de leerling met daarin overzichtelijk de individuele regels en afspraken die samen met de leerling gemaakt zijn.
- Signaleringsplan opstellen: inventariseren van gedragssignalen die vooraf gaan aan een gedragscrisis en deze voor de leerling inzichtelijk maken/visualiseren, bijv.: een 'Lekker-in-je-vel-schema' opstellen of leren werken met het 'stoplicht'.
- Een time-out bij de klas ('Padden'). Een time-out werkt niet onmiddellijk, het moet vertrouwd worden met deze strategie. Wanneer het niet tot gewenst gedrag leidt, moet men zich afvragen of het kind niet te laat apart is gezet. Het apart zetten kan dan ook ingeoefend worden op een rustig moment.

Blijken ook deze hulpmiddelen onvoldoende effect te hebben en blijft het negatieve gedrag in stand, dan kan het noodzakelijk zijn om een leerling naar de 'Achtervang' te verwijzen. Met andere woorden, de leerling afzonderen van alle aandacht. Het doel van de 'Achtervang' is dat leerlingen stoppen met hun storend gedrag, omdat ze er geen aandacht meer voor krijgen en dat ze tot rust komen. Als een leerling apart gezet wordt, is het belangrijk dat het weet waarom. Herhaal daarom de afspraak of geef de leerling de opdracht om na te denken waarom het apart moet zitten. Apart zetten is geen straf, maar een alternatief voor boos worden, schreeuwen, roepen enz.

De 'Achtervang'-ruimte mag niet beangstigend zijn voor de leerling, wel saai. Belangrijk is de leerling te negeren zolang het een time-out heeft. Sommige leerlingen proberen in de time-out nog aandacht op te eisen door te krijsen, roepen, huilen. Door hier op in te gaan krijgt het toch weer aandacht. Negeren dus. Tot slot: rond het apart zetten af met een compliment.

Achtervang

Het primaire doel van de Achtervang op P.I. School Hondsborg is de leerling en zijn omgeving te beschermen bij (dreigende) escalaties of fysiek geweld. Daarnaast is de Achtervang bedoeld om leerlingen tot rust te laten komen en opnieuw de gewenste situatie (fase 1 signaleringsplan) te laten bereiken, zodat de leerling zo snel mogelijk weer terug kan keren naar de klas. De achtervang medewerker handelt vanuit een positieve en neutrale houding en helpt de leerling bij het bereiken van het gewenste gedrag (fase 1 signaleringsplan). Dit betekent dat de Achtervang medewerker geen partij is in het conflict. De achtervangmedewerker belooft het rustig worden van de leerling middels complimenten. Bij het bereiken van het gewenste gedrag kan de leerkracht de leerling ophalen bij de achtervang en dient deze de leerling te belonen dat deze weer in fase 1 zit en rustig de klas weer kan instromen. Het nabespreken van de situatie met de leerling is op dit moment niet wenselijk. Wel kan op een ander moment met de leerling het LIJV schema besproken worden en of hier wijzigingen in nodig zijn n.a.v. de ontstane situatie. Wanneer een interne leerling niet in staat is het gewenste gedrag (fase 1 signaleringsplan) te bereiken binnen de achtervang, wordt de woning ingeschakeld om de leerling uit de situatie te halen (time-out van school, door naar de groep te gaan). Bij externe leerlingen kunnen ouders gebeld worden om hun kind te komen ophalen.

Fasen-instroom-plan

Wanneer er bij leerlingen sprake is van motivationele problematiek, de leerling met name pro-actieve agressie laat zien met als doel om niet te hoeven deelnemen aan het onderwijs, wordt door de Commissie van Begeleiding het fase-instroom-plan in werking gezet. Het fulltime schoolbezoek wordt op dat moment teruggedraaid naar parttime-schoolbezoek. Deze problemen kunnen bij plaatsing al bekend zijn, waardoor bij aanvang van het schoolbezoek gestart wordt vanuit een fasen-instroom-plan. Door een aantal fasen goed te doorlopen kan de leerling laten zien dat hij bereid is om wel te kunnen deelnemen aan het onderwijs onder van te voren vastgestelde individuele afspraken.

Bij leerlingen waarbij sprake is van onvoldoende zelfbewustzijn en nog geen sociaal bewustzijn kan gekozen worden voor geleidelijke instroom dan wel parttime schoolplaatsing. Veelal is er sprake van prikkelverwerkingsproblematiek.

Interne maatregel

Een interne maatregel kan opgelegd worden door de (adjunct-)directeur wanneer een leerling, ondanks de inzet van pedagogische middelen, agressief gedrag blijft laten zien. Een interne maatregel houdt in dat de leerling tijdelijk geen toegang heeft tot de school. Deze maatregel wordt in tijdsduur uiteenlopend van een 1/2 dag tot maximaal twee dagen. De leerling wordt dan, na een gesprek bij de (adjunct-)directeur waarin duidelijke afspraken worden gemaakt over het gedrag van de leerling (gedragscontract), weer toegelaten op school. Dit besluit kan alleen genomen worden door een directielid. De gedachte achter het maximum van twee dagen is dat voortdurend serieus bekeken moet worden bekeken of de omstandigheden nog steeds zo zijn als toen de schorsing werd uitgesproken of dat ze, bijvoorbeeld na de afkoelingsperiode of bemiddelingsgesprekken, zijn gewijzigd waardoor de maatregel kan worden beëindigd. Dit gebeurt onder andere in overleg met de behandelcoördinator. Uiteraard worden ouders op de hoogte gesteld van een interne maatregel door de directie.

Schorsing

Wanneer er herhaaldelijk een interne maatregel is uitgesproken bij een leerling kan hier een schorsing op volgen. Schorsing houdt in dat een leerling tijdelijk geen toegang heeft tot de school en er overleg gaande is over de definitieve verwijdering van een leerling. De schorsing duurt in dat geval net zo lang als de tijd die nodig is om over de eventuele verwijdering te beslissen. De directeur (het bevoegd gezag) informeert de leerling en ook de ouders over:

- de reden en duur van de schorsing;
- de mogelijkheid van bezwaar;
- de manier waarop dit bezwaar kenbaar gemaakt moet worden.

Bij een schorsing van meer dan één dag is de directeur verplicht ook de Inspectie van het Onderwijs op de hoogte te stellen. Bovendien informeert hij de leerplichtambtenaar. Ouders kunnen schriftelijk bezwaar maken tegen een schorsing. Ouders moeten binnen de termijn van zes weken een bezwaarschrift indienen bij de directie van de school. Het bevoegd gezag moet hier binnen vier weken op reageren.

Voor het basisonderwijs en het speciaal onderwijs is schorsing niet expliciet geregeld, maar geldt de volgende algemene rechtsregel: wie tot het meerdere (lees: verwijdering van een leerling) bevoegd is, is ook bevoegd tot het mindere (schorsing van een leerling). Dit betekent dat dezelfde procedures en zorgvuldigheid vereist zijn wanneer een leerling verwijderd wordt als wanneer hij geschorst wordt.

Verwijdering

Een leerling verwijderen is een uiterste maatregel die door de wetgever aan strikte voorwaarden is gebonden. Voordat de directeur het besluit tot verwijdering kan nemen, moet het de leerling (ouder dan 12 jaar) en de ouders horen. Voor een leerling van het primair onderwijs moet ook de groepsleerkracht gehoord worden. Voor het voortgezet onderwijs is overleg met de Inspectie van het Onderwijs vereist, voordat er een besluit genomen wordt.

Zodra het besluit tot verwijdering genomen is, zet de directie de volgende stappen:

- Het informeert de leerling (en wanneer de leerling nog geen 21 jaar is ook de ouders) in ieder geval schriftelijk over de verwijdering en de reden daarvan.
- Het informeert leerling en eventueel de ouders over de manier waarop bezwaar tegen de verwijdering gemaakt kan worden.
- Het stuurt een kopie van zijn brief naar de Inspectie van het Onderwijs en de leerplichtambtenaar.

(Voor nadere beschrijving van dit beleid wordt verwezen naar de beleidsnotitie van Saltho Onderwijs over Interne maatregelen, Schorsen en Verwijderen)

In het voortgezet onderwijs geldt een strikt uitgangspunt. Verwijdering is alleen maar mogelijk wanneer de plaatsing op een andere school geregeld is. Voor probleemleerlingen die verwijderd gaan worden, moeten oplossingen worden gezocht binnen het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs/voortgezet speciaal onderwijs. Een leerling kan in beginsel alleen definitief verwijderd worden wanneer de directie een andere school bereid heeft gevonden de leerling toe te laten. Voor de duur van deze zoektocht is geen wettelijk voorschrift gegeven. Ouders kunnen overigens weigeren hun kind te laten inschrijven op de school die door de oude school is gevonden. De primaire verantwoordelijkheid voor

inschrijving (en dus de keuze van school waar de leerling wordt ingeschreven) ligt nu eenmaal bij de ouders.

Schema

Om inzichtelijk te maken wanneer welke actie, door wie, bij bepaald gedrag ingezet kan worden, is het Schema 'Pedagogische en disciplinaire maatregelen' opgesteld. Het schema is bedoeld als een houvast, een richtlijn, om in voorkomende gevallen te bepalen welke acties ondernomen moeten worden door diverse functionarissen. Het schema is uitdrukkelijk niet bedoeld om alle vormen van ongewenst gedrag in kaart te brengen: de wekelijkheid is niet te vatten in een schema, en dat bedoelen we ook niet te doen. Bij twijfel kan de casus worden voorgelegd aan het CvB, en kan de directie bindende uitspraken doen.

P.I. School Hondsberg
September 2011

Bijlage 5: Getrapte Time-out (Quekel, 2012)

	Oorzaak	Waar	Regie	Kaart	Afloop
Time-out 1	een ander storen; een grote mond of commentaar; te zeer afgeleid worden en niet aan het werk gaan/blijven; onrust in het hoofd.	In de klas	Leerling gaat vrijwillig naar time-out tafeltje	Leerling legt blauwe kaart op tafel	Leerling sluit zelf weer aan in de les
Time-out 2	idem, maar ernstiger; te veel herrie maken	In de klas	door leerkracht gestuurd naar time-out tafeltje	Blauwe kaart op tafel	Leerling sluit weer aan bij de les na controle werk door leerkracht
Time-out 3	idem 2, ernstiger. Ook bv: spullen vergeten en daardoor uit de klas een vervangende opdracht moeten doen. Korte periode (5-max 15 min)	Op de gang bij de klas	door leerkracht gestuurd met leswerk. NIEMAND mag het kind aanspreken.	Leerling krijgt oranje kaart op tafel in de gang	Leerling blijft buiten klas, vraagt leerkracht werk te controleren. Leerkracht bespreekt kort gedrag bij weer aansluiten. Leerling sluit weer aan in de klas.
Time-out 4	idem 3, maar ernstiger. Ook: afmaken werk in andere klas; vervangend werk: niet mogen meedoen met de eigen klas.	Bij collega in de klas op time-out plek	Door leerkracht gestuurd/gebracht . Direct overleg tot hoelang en hoe terug te komen.	Leerling krijgt oranje kaart mee	Leerling wordt gestuurd door collega. Korte pedagogische overdracht. Verder als bij 3
Time-out 5	-intimidatie, bedreiging, ernstig verbaal geweld; fysiek geweld; -‘de laatste druppel die de volle emmer doet overlopen’; -verboden spullen meebrengen/gebruikt hebben (geld, roken, drugs, alcohol, wapen) -structureel probleem	Back Up met gesprek en incident formulier	Door leerkracht gebracht of gestuurd of door back up opgehaald. Crisisopvang, afkoelruimte Leerling brengt werk mee of werk wordt nagebracht.	Leerling krijgt rode kaart mee of de rode kaart wordt met werk en incident-formulier samen gebracht.	Na afkoelen en gesprek back up. Overleg back up en leerkracht over de te volgen stappen. Leerling wordt gebracht door back up. Buiten de klas, tot toestemming om binnen te komen. Altijd gewenst gedrag om aan te sluiten laten benoemen door leerling.

Bijlage 6: Time-out protocol Koperakker

Inleiding:

Er is een bovenschoolse notitie Gedragsregels-Ordemaatregelen & Protocol vastgesteld op 09-09-2011. In dit protocol wordt deze bovenschoolse notitie locatiespecifiek gemaakt. (14-05-2012)

Binnen De Koperakker kunnen vier niveaus van maatregelen onderscheiden worden, namelijk

- Niveau 1 : preventieve maatregelen (algemeen en leerlingspecifiek)
- Niveau 2 : interne maatregelen
- Niveau 3 : schorsing
- Niveau 4 : verwijdering

Niveau 1 Preventieve maatregelen

Algemeen:

Omschrijving:	Actie door:
Er heerst een goed schoolklimaat	ID, OLM en teamleider
Er heerst een goed groepsklimaat (uitgewerkt in groepsplan)	IB-er, leerkracht
Voor iedere leerling zijn in het Kerndocument de pedagogische (en didactische) behoeften beschreven. Deze beschrijving wordt structureel tweemaal per jaar bijgesteld	CvB en leerkracht
Wekelijks overlegt de CvB over actuele leerlingzaken waarbij, indien nodig, aanpassing van pedagogische (en didactische) adviezen	CvB en leerkracht
De achtervangmedewerker (AVM) rapporteert wekelijks aan de teamleider en de intern begeleiders over uitgevoerde achtervang zodat de geformuleerde aanpak/behoeften worden geëvalueerd en zonodig bijgesteld	AVM, teamleider en CvB
Medewerkers met leerlinggebonden taken volgen een DDG (Dreigend Destructief Gedrag)-cursus en gaan regelmatig op herhaling hiervoor	ID, teamleider
Als er een <i>ernstig</i> incident heeft plaatsgevonden tussen een medewerker en een leerling of tussen leerlingen onderling wordt een MIL-formulier (zie bijlage 1) ingevuld door de betrokken medewerker en afgegeven aan de OLM/teamleider. Dit MIL-formulier wordt ondertekend door de OLM/teamleider en komt in het leerlingdossier. De ouders/verzorgers worden geïnformeerd door de OLM/teamleider. De OLM/teamleider voert een nagesprek met de betrokken leerling (en) en medewerker. De OLM/teamleider verzorgt nazorg aan betrokken medewerker (zie bijlage 2). Het incident wordt besproken in de eerstkomende CvB.	OLM, teamleider, medewerker, CvB

Leerlingspecifiek:

A. Gebruik OEPS-blad¹⁰

	Omschrijving:	Actie door:
	Als er een incident heeft plaatsgevonden waarbij de leerling grensoverschrijdend gedrag(verbaal/fysiek) heeft laten zien wordt er door de leerling een OEPS-blad ingevuld. Het ingevulde OEPS-blad wordt besproken met de leerling door de leerkracht. De ouders/verzorgers en de ib-er worden geïnformeerd door de groepsleerkracht. Wanneer een leerling een vierde OEPS-blad heeft ingevuld blijft de desbetreffende leerling na. Dit in overleg tussen teamleider en ouders/verzorgers. Als er een incident heeft plaatsgevonden waarbij een kleuter grensoverschrijdend gedrag(fysiek/verbaal) heeft laten zien wordt er door de kleuter een sorry-tekening of een moeilijke puzzel gemaakt. De ouders/verzorgers worden geïnformeerd door de groepsleerkracht.	Leerkracht en teamleider

B. Stappenplan

Opmerking vooraf: in uitzonderlijke gevallen kunnen de stappen 1, en/of 2, en/of 3 en/of 4 worden overgeslagen in het kader van het uitgangspunt dat steeds wordt meegewogen of een stap eerder effectief is gebleken of als effectief wordt ingeschat.

Stap:	Omschrijving:	Actie door:
1	Leerkracht corrigeert de leerling en biedt gedragsalternatieven aan	leerkracht
2	Leerling maakt gebruik van 'rustig-word'-plek in de eigen klas (zie bijlage 3)	leerkracht
3	Leerling maakt gebruik van 'rustig-word'-plek op de gang. Dit kan alleen bij de eindklassen van de gang aan weerszijden van de school (zie bijlage 3)	leerkracht
4	Leerling maakt gebruik van 'rustig-word'-plek in een andere klas	leerkracht
5	Leerkracht belt naar achtervangmedewerker en in overleg wordt bepaald of leerling zelfstandig naar achtervangruimte loopt of wordt opgehaald	leerkracht, achtervangmedewerker (AVM)
6	Opvang geschiedt door de medewerker van de school met 'achtervangtaak'. In deze achtervangruimte staat beperkt meubilair en de ruimte is prikkelarm	AVM
7	De achtervangmedewerker behoudt de regie over de duur van het gebruik van deze ruimte, doch doet dit in overleg met de leerling om zo de verantwoordelijkheid en zelfcontrole te stimuleren	AVM
8	Gedurende de achtervang wordt gebruik gemaakt van een strategie die effectief is gebleken of als effectief wordt ingeschat, bv. gewoon werk maken of lezen	AVM

¹⁰ Het Oeps-blad gebaseerd op de RET-methode (Rationele Effectiviteits Training)

9	De achtervangmedewerker bepaalt in overleg met de leerkracht wanneer een leerling terug kan naar de klas	AVM
10	De achtervangmedewerker voert (deels) samen met de leerkracht een nabespreking met de leerling	AVM, leerkracht
11	De achtervangmedewerker registreert de achtervang (datum, tijdsduur, oorzaak, eventueel fysiek ingrijpen en verdere bijzonderheden)	AVM
12	Ouders/verzorgers worden geïnformeerd over de achtervang. Dit gebeurt, afhankelijk van de omstandigheden, middels het contactschift, email of telefoon	leerkracht
13	De achtervangmedewerker rapporteert wekelijks aan de teamleider en de intern begeleiders over uitgevoerde achtervang. Bij vermelding wordt onderscheid gemaakt tussen preventieve en verplichte achtervang	AVM, teamleider en IB-er

Niveau 2 Interne maatregelen

Stap:	Omschrijving:	Actie door:
1	In geval van een kort tijdelijke periode kan de leerling voor de rest van de dag, of de dag erop, de toegang tot de school ontzegd worden. Deze kort tijdelijke maatregel kan maximaal één dag duren. Deze beslissing wordt genomen door de OLM of teamleider	OLM, teamleider
2	De ouders/verzorgers worden van dit besluit, met reden omkleed, van te voren op de hoogte gebracht door de OLM of teamleider	OLM, teamleider
3	Van de reden voor een kort tijdelijke maatregel wordt een incidentanalyse gemaakt middels een registratie formulier door de leerkracht (MIL-formulier, bijlage 1)	leerkracht
4	De incidentanalyse wordt besproken in de eerst volgende CvB vergadering en zal eventueel leiden tot het bijstellen van de pedagogische en didactische behoeften in het kerndocument van de leerling. Van deze CvB-bespreking wordt een samenvattend verslag genoteerd op het leerlingenjournaal.	CvB
5	Wanneer het leidt tot wijzigingen van het kerndocument dan wordt dat besproken met de ouders/verzorgers en vervolgens door ouders/verzorgers ondertekend. Dit ingekaderd in de cyclus van leerlingenzorg waarbij ieder half jaar een update van het kerndocument wordt gemaakt.	IB
6	Nazorg voor betrokken teamlid/teamleden (zie bijlage 2).	OLM/teamleider

Niveau 3 Schorsing

Stap:	Omschrijving:	Actie door:
1	De Integraal Directeur van de school neemt het besluit om over te gaan tot een schorsing, d.w.z. dat de leerling gedurende de schorsing de toegang tot de school wordt ontzegd. Een schorsing kan maximaal vijf dagen duren.	ID
2	De ouders worden van dit besluit, met reden omkleed, van te voren op de hoogte gebracht door de OLM/Teamleider. De	OLM/TL

	ouders worden verzocht om in de thuissituatie het incident op een later tijdstip met hun leerling te bespreken.	
3	Van de schorsing wordt een incident analyse gemaakt middels het MIL-formulier (zie bijlage 1).	leerkracht
4	Gelijktijdig meldt de OLM/Teamleider deze disciplinaire maatregel schriftelijk aan: ouders/verzorgers, i.a.a. bevoegd gezag, i.c. Algemene Directie, inspectie, leerplichtambtenaar (en evt. de residentiële instantie) (zie bijlage 4).	OLM/teamleider
5	Voorwaarde om weer toegelaten te worden op de school is een gesprek met de ouders en de OLM/Teamleider en eventueel de desbetreffende leerkracht of een andere medewerker. In dit gesprek wordt het incident kort besproken en worden eventuele nieuwe afspraken vastgelegd. Afronding van schorsing wordt per mail aan de Algemene Directie via directie@driespan.koraalgroep.nl teruggekoppeld.	OLM/teamleider
6	De incident analyse wordt besproken in de eerstvolgende CvB-vergadering hetgeen eventueel zal leiden tot het bijstellen van het handelingsplan van de desbetreffende leerling.	OLM/teamleider
7	Indien dit leidt tot wijzingen, bijstelling van het handelingsplan wordt dit besproken met de ouders/verzorgers en vervolgens door ouders ondertekend.	OLM/teamleider
8	Er wordt vervolgens een afspraak gepland waarin de eventuele nieuwe afspraken en de daarbij behorende handelingsaanpak wordt geëvalueerd.	OLM/teamleider

Niveau 4 Verwijdering

Stap:	Omschrijving:	Actie door:
1	De Integraal Directeur van de school informeert het bevoegd gezag, i.c. de Algemene Directie, over het voornemen om over te gaan tot een verwijdering. Het bevoegd gezag, i.c. de Algemene Directie, neemt vervolgens de beslissing. Bij besluit tot verwijdering verzendt de Integraal Directeur de brief "Aankondiging tot verwijdering" (zie bijlage 5) aangetekend aan de ouders/verzorgers, i.a.a. bevoegd gezag, i.c. Algemene Directie, inspectie, leerplichtambtenaar (en evt. de residentiële instantie), waarin de ouders worden uitgenodigd voor een gesprek.	ID AD (SH) ID
2	Vanaf het moment van schorsing tot het moment van verwijdering zal de school zorg dragen voor huiswerk zodat er geen onderwijsachterstand ontstaat.	ID/OLM/teamleider
3	Na het gesprek met de ouders wordt het besluit tot verwijdering aangetekend verzonden aan ouders/verzorgers met vermelding dat binnen 6 weken bezwaar aangetekend kan worden, waarna ouders/verzorgers gehoord zullen worden indien zij dit wensen (zie bijlage 6). Het besluit wordt i.a.a. leerplichtambtenaar en inspectie voor	AD (SH)

	het onderwijs en betreffende Integraal Directeur verzonden.	
4	Er dient gedurende maximaal 8 weken, gerekend vanaf het tijdstip waarop het besluit tot verwijdering aan de ouders is medegedeeld, aantoonbaar gezocht te worden naar een andere school. Begin0 en eindtijd worden schriftelijk vastgelegd.	OLM/ID
5	<i>Indien ouders bezwaar aantekenen:</i> Het bevoegd gezag, i.c. de Algemene Directie, neemt binnen 4 weken na datum ontvangst bezwaar een besluit (zie bijlage 8), maar niet eerder dan: (volgens WEC, art. 61, lid 4): • na overleg met de inspecteur en desgewenst andere deskundigen • nadat ouders kennis hebben kunnen nemen van de op de beslissing betrekking hebbende adviezen of rapporten • ouders gehoord zijn (tijdig inplannen i.v.m. de 4 weken) (zie bijlage 7).	AD (SH) AD (SH) /ID
6	Na 8 weken, of eerder indien er een school gevonden is, vanaf het besluit tot verwijdering is de leerling daadwerkelijk verwijderd. De ouders ontvangen schriftelijk bericht van de uitschrijving (zie bijlage 9).	OLM/teamleider

Na de officiële beslissing tot verwijdering kunnen de ouders alleen nog een procedure bij de civiele rechter of bij de klachtencommissie voeren.

Overzicht van gebruikte afkortingen:

TL =teamleider
OLM =Onderwijskundig Locatie Manager
ID =Integraal Directeur
AD =Algemene Directie
S.H. = Algemeen directeur

Overzicht bijlagen:

Bijlage 1 OEPS-blad
Bijlage 2 MIL registratieformulier (incidentanalyse)
Bijlage 3 Nazorg voor de medewerker bij calamiteiten
Bijlage 4 ‘rustig-word’-plek in de klas en gang

Bijlage 1: OEPS-blad

OEPS!

Naam:

Groep:

Dat ging even mis

Oeps-blad nummer:

Waar gebeurde het?

.....

.....

Wie waren er bij?

.....

.....

Wat gebeurde er precies?

.....

.....

.....

Hoe wil je het oplossen?

.....

	
Hoe zorg je ervoor dat het de volgende keer niet gebeurt?	

Bijlage 2 :

MELDING INCIDENT REGISTRATIEFORMULIER

Melding incident ouder/medewerker (MI)

Gebruik dit formulier voor het beschrijven van een incident waarbij een leerling, medewerker en/ of ouder(s), verzorger(s) letsel heeft opgelopen of op had kunnen lopen. Het betreft (mogelijk) letsel bij leerlingen onderling, medewerker met leerling en medewerker met ouder(s)/ verzorger(s).

1. Wanneer vond het incident plaats?

Datum: - -

Tijdstip: : uur.

2. Welke persoon / personen was / waren bij het incident betrokken?

	Naam betrokkenen	Leerling / Medewerker/ Ouder(s), Verzorger(s)
1		
2		
3		
4		

3. Waren er getuigen van het incident?

Nee / Ja:

	Naam getuigen	Leerling / Medewerker/ Ouder(s), Verzorger(s)
1		
2		
3		
4		

4. Waar vond het incident plaats?

☐ in klaslokaal ☐ op speelplaats ☐ in gang ☐ in nevenruimte ☐ buiten de school

Eventueel nadere aanduiding:

5. Geef een korte omschrijving van het incident.

--

6. Wat is de mogelijke aanleiding van het incident?

--

7. Wat zijn de gevolgen van het incident (fysiek / materieel)?

--

8. Aan wie is het incident gemeld?

☐ ouders/verzorgers ☐ klassenleerkracht ☐ MT-lid ☐ ander nl.

9. Welke maatregelen zijn genomen?

--

10. Hoe kan het incident in het vervolg voorkomen worden?

--

11. Overige opmerkingen?

--

Ingevuld door:

--

Functie:

--

***Formulier na volledige invulling inleveren bij de Onderwijskundig
Locatiemanager/Teamleider***

Bijlage 3: ‘Rustig word’-plek in de klas en gang

‘Rustig word’-plek in de klas

- Het is een individuele werkplek met een leerlingtafel met bijpassende stoel
- Er zitten geen laatjes onder de leerlingtafel
- De ‘rustig-word’-plek is visueel afgeschermd (bv. naast muur, kast, scherm)
- Het is een zo rustig mogelijke plaats in de klas (dus niet aan een drukke looproute)
- De ‘rustig-word’-plek is prikkelarm
- Er is een stoplicht aan de rechterbovenkant van het werkblad geplakt (worden centraal gemaakt, op voorraad in PAD-kast), voorzien van de teksten: “stop, wordt rustig” (naast het rode licht) en “denk na” (naast het oranje licht)
- Deze plaats kan gebruikt worden voor een leerling uit de eigen klas (stap 2) of een leerling uit een andere klas (stap 4) om rustig te worden. De plaats kan natuurlijk op andere tijden gebruikt worden als een rustige werkplek.
- Deze ‘rustig-word’-plek is nadrukkelijk geen strafplaats
- Het initiatief tot gebruik van deze plaats kan zowel door de leerkracht als de leerling worden genomen maar de leerkracht bepaalt of deze plaats ook daadwerkelijk wordt ingezet
- De leerkracht behoudt de regie over de duur van het gebruik van deze plaats, doch doet dit in overleg met de leerling om zo de verantwoordelijkheid en zelfcontrole te stimuleren.

Rustig word’-plek in de gang

- De ‘rustig-word’-plek in de gang is alleen aan beide uiteinden van de gang, zonder speciale visuele afscherming
- Deze plaats wordt gebruikt voor een leerling uit de eigen klas (stap 3)
- Verder: zie ‘rustig-word’-plek in de klas.

Bijlage 4: Nazorg voor de medewerker(s) bij calamiteiten.

Wanneer er een calamiteit heeft plaats gevonden is het belangrijk om goede nazorg voor de medewerkers in gang te zetten.

- Stap 1:
Direct na de calamiteit wordt er een time-out aangeboden aan de medewerker.
- Stap 2:
Er wordt een gesprek gepland waarin de calamiteit wordt nabesproken (a.h.v. incidentanalyse, bijlage 1):
 - Hoe was de situatie in de klas voor de calamiteit.
 - Wat was de oorzaak van de calamiteit.
 - Hoe zag het verloop van de calamiteit eruit:
 - * middelen van agressie (verbaal, fysiek, gebruiksvoorwerpen
 - * doelwit van de agressie (personen, objecten)
 - Welke maatregelen zijn er genomen om calamiteit te stoppen.
 - Hoe is de calamiteit geëindigd.
 - Wat zijn de geestelijke/fysieke consequenties voor “slachtoffers” (beleving, verwondingen, etc)
 - Heeft de medewerker (de komende dagen) extra ondersteuning nodig bij het uitvoeren van zijn functie.
- Stap 3:
Voordat het kind terug op school of weer in de klas komt is er een gesprek met ouders, kind, OLM/TL en eventueel desbetreffende leerkracht.
In dit gesprek wordt de calamiteit kort besproken en worden eventuele nieuwe afspraken vastgelegd.
- Stap 4:
Er wordt een afspraak gepland waarin de situatie in de klas, de aanpak van de leerkracht en de eventueel gemaakte afspraken opnieuw worden geëvalueerd.

Bijlage 5: ‘Rustig word’-plek in de klas en gang

‘Rustig word’-plek in de klas

- Het is een individuele werkplek met een leerlingtafel met bijpassende stoel
- Er zitten geen laatjes onder de leerlingtafel
- De ‘rustig-word’-plek is visueel afgeschermd (bv. naast muur, kast, scherm)
- Het is een zo rustig mogelijke plaats in de klas (dus niet aan een drukke looproute)
- De ‘rustig-word’-plek is prikkelarm
- Er is een stoplicht aan de rechterbovenkant van het werkblad geplakt (worden centraal gemaakt, op voorraad in PAD-kast), voorzien van de teksten: “stop, wordt rustig” (naast het rode licht) en “denk na” (naast het oranje licht)

- Deze plaats kan gebruikt worden voor een leerling uit de eigen klas (stap 2) of een leerling uit een andere klas (stap 4) om rustig te worden. De plaats kan natuurlijk op andere tijden gebruikt worden als een rustige werkplek.
- Deze 'rustig-word'-plek is nadrukkelijk geen strafplaats
- Het initiatief tot gebruik van deze plaats kan zowel door de leerkracht als de leerling worden genomen maar de leerkracht bepaalt of deze plaats ook daadwerkelijk wordt ingezet
- De leerkracht behoudt de regie over de duur van het gebruik van deze plaats, doch doet dit in overleg met de leerling om zo de verantwoordelijkheid en zelfcontrole te stimuleren.

Rustig word'-plek in de gang

- De 'rustig-word'-plek in de gang is alleen aan beide uiteinden van de gang, zonder speciale visuele afscherming
- Deze plaats wordt gebruikt voor een leerling uit de eigen klas (stap 3)
- Verder: zie 'rustig-word'-plek in de klas

Bijlage 7: Uitleg time-out protocol.

De werkgroep heeft bij de opstelling van dit protocol bewust een tussenstap gemaakt bij de “preventieve maatregelen leerlingsspecifiek” (de rustig-wordt-plek) Deze tussenstap wordt ingezet in fase 2 van het crisisontwikkelingsmodel waarbij de leerling het overzicht aan het verliezen is en van de leerkracht een empathische houding verwacht wordt. (Van Tilburg, 2004).

De ‘rustig-wordt-plek’ is een plek in de klas, die de leerling geboden kan worden om binnen de klassensituatie een rustmoment te vinden ter voorkoming van escalatie van de situatie. Deze plek moet aan een aantal eisen voldoen, zoals ook beschreven in het Koperakker-protocol:

- Zo rustig mogelijke plaats in de klas
- Visueel afgeschermd door bijvoorbeeld tussenschot of kast
- Prikkelarm
- Voorzien van leerlingtafel met bijpassende stoel
- Voorzien van pictogram ‘stoplicht’ met korte benoeming van de kleuren (stop, word rustig, denk na)
- Directieve houding van de leerkracht, deze houdt de regie over de maatregel en bepaalt duur van de maatregel
- Uniformiteit binnen De Koperakker, zodat leerkrachten gebruik kunnen maken van de ‘rustig-wordt-plek’ in de eigen klas, maar eventueel ook van deze plek in een andere klas. Dit wordt dan nog steeds ingezet ter preventie van escalatie van het gedrag.

Mochten deze maatregelen onvoldoende effect hebben, dan kan de achtervangmedewerker ingeschakeld worden, stap 5 in het protocol. Gebruik van de achtervang kan nog binnen de preventieve maatregelen vallen, maar kan ook een curatieve maatregel zijn, als het gedrag van de leerling inmiddels de grenzen van het toelaatbare overschreden heeft.

Het kan voorkomen dat een leerling om grensoverschrijdend gedrag (te voorkomen) tijdelijk uit de klas gehaald moet worden. Denk aan situaties waarin de leerling een gevaar of last voor zichzelf of voor zijn omgeving wordt en als gevolg een onwerkbaar leer-, werksituatie creëert. Op deze manier wordt de achtervang preventief ingezet. De leerkracht houdt hierbij de regie.

De achtervangmedewerker registreert wie, wanneer en waarom gebruik gemaakt hebben van de achtervang. De achtervangmedewerker rapporteert wekelijks aan de schoolleider en de intern begeleiders over de uitgevoerde achtervang. Deze gegevens worden geïnventariseerd en geanalyseerd, zodat de in het behandelplan geformuleerde aanpak en behoeften geëvalueerd en zo nodig bijgesteld kunnen worden. Bij de registratie wordt een onderscheid gemaakt tussen preventieve en verplichte achtervang. Bij gebruik van achtervang worden ouders/verzorgers van de leerling op de hoogte gebracht van de situatie en de gehanteerde interventies.

Bij extreem grensoverschrijdend gedrag worden de interne maatregelen ingezet, zoals ook beschreven in het protocol niveau 2 , niveau 3 en niveau 4.

In mijn onderzoek wil ik de registratie die elke dag door de achtervangmedewerker wordt gemaakt, gaan analyseren vanuit meerdere vraagstellingen die passen bij mijn onderzoek en gaan over het gedrag dat de leerlingen laten zien op school en het omgaan met grensoverschrijdend gedrag binnen de Koperakker.

Bijlage 8: Gebruik achtervang

Aantal meldingen Achtervang: Periode 22-08-2011 t/m 21-10-2011

klas	week 1		week 2		week 3		week 4		week 5		week 6		week 7		week 8		week 9		totaal
	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	
A	1		2		2		4		4		2				1		4		20
B																			
C															1		1		2
D			1		1														2
E	2		1		1		3		2		1		3		4	1	2		20
F					6	1	11		9		4		5		11		6		53
G	3		5		4		5	3	3		4		5		2		1		35
H	1		5		10		1		3		2	1	3		2		7		35
I		7	1	1		1	2		1		1	1	2		3	3	4	2	29
J	11	9	14	10	10	4	12	4	12	4	6	2	12	1	5		2		118
K	3		8		10	2	21	10	13	7	23	4	19	1	13	10	12	2	158
L					1		1		2		2		2		2			1	11
M	1						5							1	1				8
Totaal	22	16	37	11	45	8	65	17	49	11	45	8	51	3	45	14	39	5	491

Aantal meldingen Achtervang Periode: 31-10-2011 t/m 23-12-2011

klas	week 10		week 11		week 12		week 13		week 14		week 15		week 16		week 17		totaal
	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	
A	10		9		6		9		10		3		1		2		50
B													1				1
C			1		4		2		1		1		1		2		12

D	1				1		1										3
E	3		2		2		4		1		4		4		4		24
F	3		3		8		3		7		3		5		1		33
G	4		1		3		8		3		3		3	1	4		30
H	2		1	2	6		7		5				1	1			25
I	2	4	4	6	2	2	2	2	2	2	3	2	1	4		4	42
J	6	1	2	1	1		2		7		2		3		2		27
K	11	4	13	8	9	3	10	6	7	3	8	3	9		13	2	109
L			1				4		2		1	1	2		1		12
M	1		3		2	1	1		1	1	1		2		1		14
Totaal	43	9	40	17	44	6	53	8	46	6	29	6	33	6	30	6	382

Aantal meldingen Achtervang Periode: 09-01-2012 t/m 17-02-2012

klas	week 18		week 19		week 20		week 21		week 22		week 23		totaal
	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	
A	3		4		2		4		1		1		15
B			1		1		1		2		1		6
C	3		2		1		5		8		6		25
D							1				1		2
E	6		12	1	10		13		11		8		61
F	1		4		2		6		2		1		16
G	3		5	1	3	1	3		3		5		24
H	1		4	1			3		3	1	4		17
I	5	3	1	6	2	5	4	3	1	4	3	3	40
J	1		2		3		3	1	2		6	1	19
K	4	4	7	9	15	5	3	6	7	5	4	6	75

L			2		2		1		3		2	1	11
M	2		1		1		1		1				6
Totaal	29	7	45	18	42	11	48	10	44	10	42	11	317

Aantal meldingen achtervang Periode: 27-02-2012 t/m 13-04-2012

klas	week 24		week 25		week 26		week 27		week 28		week 29		week 30		totaal
	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	Verpl.	Prev.	
A	3		3		5		1		1		2		3	2	20
B			1		1				2				1	1	6
C	5		2		2		6	1	8	4	2	1	1	1	33
D							1				1				2
E	5		7		14		7		10	1	1		8		53
F	5		3		6		4		2		4		4		28
G	3		6		4		2		1		3	1			20
H	1		1		3		1		3		1		1		11
I	2	3	5	3	6	5	3	5	2	3	2	1	1	1	42
J	7	2	5	3	9	5	2	1	8	1	4		1	1	49
K	8	2	6	3	1	5	8	3	7	2	4	1	7	4	61
L	2		3		1								1		7
M			1								1				2
Totaal	41	7	43	9	52	15	35	10	44	11	25	4	28	10	334

Bijlage 9: Grensoverschrijdend gedrag dat de leerlingen laten zien

Om een top 5 te kunnen maken van het ernstigste grensoverschrijdende gedrag dat is voortgekomen op de Koperakker in de periode van 22 augustus 2011 tot en met 13 april 2012, is het noodzakelijk om eerst in kaart te brengen welk grensoverschrijdend gedrag er te waarnemen is op de Koperakker. Ik heb daarvoor de registratie van de achtervangmedewerker geanalyseerd en bekeken wat de redenen zijn waarvoor de leerlingen naar de achtervang zijn gestuurd.

- Werkweigering
- Vechten
- Weglopen
- Provocerend taalgebruik
- Provocerende gebaren
- Spugen
- Onrustig
- Geluidjes maken
- Schelden tegen leerkracht
- Schelden tegen anderen leerling
- Brutaal
- Slaan
- Schoppen
- Spugen
- Bijten
- Zelfbepalend gedrag
- Met spullen gooien
- Vernielen van schoolmateriaal
- Dreigementen uiten
- In discussie gaan met leerkracht
- Seksistische geluiden, gebaren of opmerkingen
- Niet luisteren
- Respectloos ten opzichte van leerkracht
- Gefrustreerd zijn
- Uittlachen
- Bewust anderen pijn doen

Bijlage 10: Tabel grensoverschrijdend gedrag

Naam:

Datum:

Hieronder staan vijf voorbeelden van grensoverschrijdend gedrag dat leerlingen laten zien binnen de klassensituatie. Om een top 5 te maken van het grensoverschrijdende gedrag wil ik jullie vragen om een cijfer van één (mild grensoverschrijdend gedrag) tot vijf (ernstig grensoverschrijdend gedrag) te noteren in het vak onder het gedrag.

Een ander storen; te afgeleid worden en niet aan het werk gaan/blijven; onrust in het hoofd.	Ruzie zoeken met klasgenoten, geluiden maken, niet luisteren, waarschuwen heeft geen zin meer.	Intimidatie, bedreiging, ernstig verbaal geweld; fysiek geweld; Weglopen; Seksistische opmerkingen, geluiden en gebaren; Vernielen van schoolmateriaal; Gooien met spullen; Verboden spullen meebrengen/ gebruikt hebben (geld, roken, drugs, alcohol, wapen, telefoon)	Te veel herrie maken, geluidjes maken; andere kinderen storen, brutaal tegen leerkracht.	Respectloos t.o.v. leerkracht, werkweigering, zelfbepalend gedrag

Bedankt voor jullie medewerking,

Marloes

Bijlage 11: Getrapte Time-out aangepast op de Koperakker

	Oorzaak	Waar	Regie	Afloop
Time-out 1	een ander storen; te afgeleid worden en niet aan het werk blijven; onrust in het hoofd.	In de klas	Leerling gaat vrijwillig naar rustig-wordt-plek	Leerling sluit zelf weer aan in de les wanneer hij weer rustig op zijn eigen plek kan werken
Time-out 2	idem, maar ernstiger; te veel herrie maken, geluidjes maken; andere kinderen storen, brutaal tegen leerkracht	In de klas	Door leerkracht gestuurd naar time-out tafeltje	Leerling sluit weer aan bij de les na controle werk door leerkracht en wanneer het gedrag weer correct genoeg is om op de eigen plaats te werken.
Time-out 3	idem 2, ernstiger. Ook bv: ruzie zoeken met klasgenoten, geluiden maken, niet luisteren, waarschuwen heeft geen zin meer.	Op de gang bij de klas	Door leerkracht gestuurd met leswerk.	Leerling blijft buiten klas, vraagt leerkracht werk te controleren. Leerkracht bespreekt kort gedrag bij weer aansluiten. Leerling sluit weer aan in de klas.
Time-out 4	idem 3, maar ernstiger: respectloos t.o.v. leerkracht, werkweigering, zelfbepalend gedrag	Bij collega in de klas op rustig-wordt-plek	Door leerkracht gestuurd/gebracht . Direct overleg tot hoelang en hoe terug te komen.	Leerling wordt gestuurd door collega. Korte pedagogische overdracht. Verder als bij 3
Time-out 5	-Intimidatie, bedreiging, ernstig verbaal geweld; fysiek geweld; - Weglopen - Seksistische opmerkingen, geluiden en gebaren - Vernielen van schoolmateriaal - Gooien met spullen - Verboden spullen meebrengen (geld, roken, drugs, alcohol, wapen, telefoon) - Structureel probleem	Achternvang met gesprek en afhankelijk van incident een oeps-blad maken.	Door leerkracht gebracht/gestuurd of door achternvangmedewerker opgehaald om naar de achternvangruimte te gaan. Leerling brengt werk mee of werk wordt nagebracht.	Na afkoelen en gesprek achternvangmedewerker. Overleg Achternvangmedewerker en leerkracht over de te volgen stappen. Leerling wordt gebracht door achternvangmedewerker. Buiten de klas, tot toestemming om binnen te komen. Altijd gewenst gedrag om aan te sluiten laten benoemen door leerling.

